

Driemaandelijks tijdschrift

jg 9 nr 33 april 1986

Houssein Boukhriss
Grimbergsesteenw. 216
1800 VILVOORDE

DOSSIER **MIGRANTEN** **EN POLITIEK**

BAREEL

Ver. Uitg.: Tin Wouters
Poststraat 156 - 1030 Brussel

Bareel

een uitgave van de v.z.w.
BAREEL

Hoofredacteur :

Mil Vervliet

Redactie :

Miek Aerts, Veerle Hobin,
Mark Maes, Luk Michiels,
Lode Van Loock, Tin Wouters.

Medewerkers :

Sarie Abdeslam, Jan De Staellen, Frank Moulaert, Eddy Niesten, Eliane Peytier, Johan Proot, Hugo Swinnen, Piet Van Avermaet, Jan Vranken, Johan Wauters.

Foto's :

Johan Proot, Bewogen Fotografen, N.C.B., Jan De Staelen.

Tekeningen :

Guido Holemans.

Druk :

De Vrikker, Antwerpen.

Redactie en administratie :

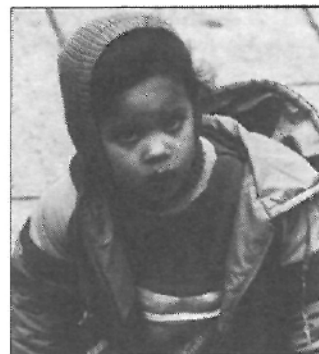
Pol Kongs

Poststraat 156
1030 Brussel

tel. 02/217.11.38

Bi-kultureel onderwijs

Bareel sprak met Hilde De Smedt en Ludo Smeekens van Onthaalcentrum Foyer, dook in het evaluatierapport over projektonderwijs aan migrantenkinderen en kwam weer boven op blz. 2

Racisme in Europa

Een toenemend verschijnsel. Een Europese onderzoeksmissie legde haar oor te luisteren, keek rond in Europa en trok daar haar konklusies uit. Blz. 8

Migranten en politiek

Immigranten in Nederland kregen gemeentelijk stemrecht. Een reden om op het totstandkomen en effecten ervan, in te gaan. Dichter bij huis worden de migranten genegeerd, weggefloten of, in een beter geval, stiefmoederlijk behandeld. Veerle Hobin bekeek de partijprogramma's bij de laatste parlementsverkiezingen in België. Dossier blz. 11.

Verder

Dokumentatie blz. 28.

Volgende nummers :

Juni 1986 : de migratie in 1985

September 1986 : de Islam in België

Dit nummer bevat een overschrijvingsformulier ! Alleen wie ons vóór juni '86 het abonnementsgeld voor 1986 overmaakt, ontvangt ook nummer 2 van deze jaargang.

Invullen dus !

BAREEL FINANCIEEL

Op financieel gebied ging het BAREEL in 1985 niet voor de wind. Het jaar werd afgesloten met een tekort van 98.273 fr., zoals blijkt uit volgende samenvatting van de rekeningen.

Financieel verslag 1985

Uitgaven

1. Loonkosten (voor één deeltijdse redaktiesekretaris)	419.353
2. Huisvestingskosten	25.000
3. Druk en verzending van vier nummers	162.665
4. Organisatiekosten (onderhoud, reiskosten, telefoon, ...)	40.464
	647.482

Inkomsten

1. Subsidie Vlaamse Gemeenschap (ontvangen in 1986 !)	500.000
2. Abonnementen en losse verkoop	34.218
3. Andere inkomsten (o.a. interesten)	14.991
	549.209

Het tekort kon nog gedekt worden uit de reserves van vorige jaren, maar we kunnen zo geen jaren doorgaan. Aangezien de uitgaven vrijwel niet samendrukbaar zijn, moeten we nieuwe inkomsten zoeken. Bareel heeft een verhoging van de subsidie gevraagd, maar wil ook van de lezers een inspanning vragen. Inderdaad, 34.000 fr. uit abonnementen en losse verkoop betekent dat slechts 150 lezers hun abonnementsgeld betaalden. De rest zijn zwartlezers.

Abonnementen 1986

De raad van beheer heeft beslist om vanaf 1986 volgende abonnementsvoorwaarden vast te leggen :

gewoon abonnement	300 Bf
scholen, onthaaldiensten, migrantenverenigingen, e.a.	150 Bf

Het abonnementsgeld van 150 fr. komt overeen met de werkelijke kostprijs van vier nummers. Dit tarief is voorbehouden voor verenigingen en scholen. Wie Bareel wil helpen overleven, neemt een gewoon abonnement van 300 fr. en de kapitaalkrachtigen onder de lezers kunnen hun steun betonen door meer te storten. Hun namen blijven in vergulde lettertjes in ons hart gegrift.

Voor wat hoort wat !

De redactie zal zich inspannen om Bareel in de toekomst leesbaarder en informatiever te maken. Elk nummer zal zoals in het verleden een dossier bevatten. Daarnaast werken we vanaf 1986 ook samen met het Vocom en wordt de rubriek Dokumentatie uitgebreid.

Mil Vervliet,
hoofredacteur

FOYER : ONDERWIJS IS EEN LEERPROCES, GEEN SOCIALE HAPPENING

Ongeveer één vierde van de Brusselse bevolking is van vreemde nationaliteit. Daarbij vormen de Marokkanen de grootste groep, gevolgd door de Italianen. 'Immigranten' uit de buurlanden, hoofdzakelijk Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland, zijn ook aanwezig, maar hun aantal ligt aanzienlijk lager. Opmerkelijk is de zeer jonge bevolkingsstructuur van de inwijkelingen, vooral van Marokkanen en Turken. Gekleurde kleuters: je kan er onmogelijk naast kijken. Ongeveer 45 % van de kinderen, die in Brussel geboren worden, zijn allochtoon.

Is dit Brussel met zijn groot aantal vreemdelingen een kruisvat met een bijzonder korte lont? Kan de hoofdstad weerwerk bieden aan het ontstaan van nog meer verkrotte buurten en concentratiescholen? Sinds 1981 heeft v.z.w. Foyer - na het wegvallen van het OCGB hét centrum voor integratie in het Brusselse - aan de weg getimmerd met een aantal bi-kulturele onderwijsprojecten. Binnen vier Brusselse scholen werden pilootprojecten ontwikkeld. Twee Italiaanse, een Turkse en een Spaanse groep kinderen volgen daar een speciaal leerprogramma. Ondertussen is men met de voorbereiding gestart van een Arabisch en een (tweede) Spaans project voor het schooljaar '86-'87. Momenteel bestaat de doelgroep uit 190 vreemde kinderen, verdeeld over vier scholen. Volgend schooljaar zal hun aantal oplopen tot ongeveer 245. Men gaat er van uit

dat de kulturele identiteit van de migrantenkinderen moet versterkt worden in de eerste schooljaren, zonder dat dit hun sociale aanpastheid in de weg hoeft te staan. Daarnaast wordt de nadruk gelegd op hoe autochtonen de Brusselse situatie zien.

Bijzondere taalsituatie

In een franstalig stadsbeeld, waardoor Vlamingen Brussel toch altijd met enige argwaan bekijken, wint het Nederlands duidelijk aan belang. Ook de franstalige Brusselaars beseffen meer en meer het belang van het Nederlands als tweede taal. Getuige hiervan de opgang van het nederlandstalig onderwijs in Brussel. Niet in het minst op de arbeidsmarkt wordt men met deze evolutie gekonfronteerd. Wie geen degelijke kennis van de tweede landstaal bezit, komt voor een groot aantal jobs niet meer in aanmerking. De oorzaken kunnen verschillend zijn, maar zeker heeft het te maken met het langzaam besef van een Vlaamse economische dominantie. Het heeft tot gevolg dat heel wat kinderen van franstalige huize in het nederlandstalig onderwijs terecht komen.

Deze kommunautaire evolutie wordt doorsneden door de problematiek van mensen die geen van deze twee talen tot hun moedertaal rekenen. Vreemde kinderen horen thuis dikwijls één of andere dialektvorm van de herkomsttaal spre-

ken. Terwijl dit letterlijk hun moedertaal is, is Frans voor hen veelal de eerste socialisatietaal, die hen in contact brengt met de bredere samenleving. Wil men deze migrantenjongeren meer kansen geven dan ze momenteel hebben, dan is het - zoals v.z.w. Foyer stelt in zijn evaluatierapport na vier jaar projecten* - 'een noodzaak deze drietalige situatie aan te grijpen om van een schijnbaar nadeel een voordeel te maken'.

Door het ontbreken van aangepaste voorzieningen in scholen met veel migrantenkinderen, zakt het onderwijsniveau en mede daardoor zullen Belgische ouders hun kinderen van de betrokken scholen weghalen. Meer nog speelt echter de samenstelling van de wijken, waarin deze scholen gelegen zijn. Belgen trekken weg uit buurten waar hoofdzakelijk vreemdelingen wonen en nieuwe bewoners zijn zelden Belg. Dit verklaart waarom in de projektscholen relatief weinig Belgische kinderen zitten. Tevens kan dit een verklaring zijn voor verschuivingen van franstalig (waar veel migrantenkinderen les volgen) naar nederlandstalig

onderwijs. Relativerend is wel dat ook Turken hun kinderen in sommige gevallen niet langer naar een school wensten te sturen, waar veel Marokkaanse kinderen ingeschreven waren.

Het Foyer-model

Ludo Smeekens: 'We hebben bij het ontstaan van het project een aantal principes en prioriteiten vastgelegd - zoals het respect voor taal en cultuur van het herkomstland - en dan uitgekeken naar wat er al bestond in de ons omringende landen. Bij het zoeken naar een modelvorm werden we aangetrokken door een project in Leiden, dat overigens niet meer bestaat. Om dit in de Brusselse situatie over te zetten, moest het grondig herwerkt worden. De taalsituatie in Brussel is helemaal anders en ook het nederlandstalig onderwijs in Brussel is zeer apart. Waar vindt men nog klassen met tien of twaalf kinderen? De nederlandse taalaktivering, ook buiten de klas bijvoorbeeld, is één van die aanpassingen die typisch zijn voor de Foyer-projecten.'

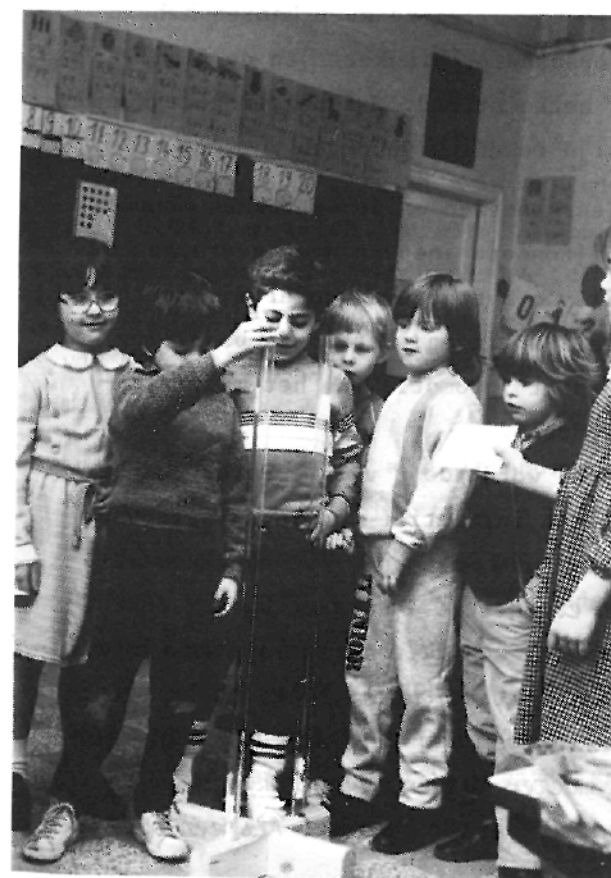

Foto links : Nederlands stimuleren en Frans afbouwen. Specifiek materiaal in het eerste leerjaar om deze doelstelling waar te maken.

Foto boven : Taalaktivering bij Italiaanse en Vlaamse kinderen in de tweede kleuterklas.

(Foto's J.P.)

Hoe men deze jongeren een stevige taalbasis kan meegeven, verschilt van school tot school maar in grote lijnen kan men het model van de Foyer omschrijven als volgt : het totale projekt omvat 9 jaar schoollopen: drie kleuterklassen en de lagere school. In de kleuterklassen wordt een begin gemaakt met het aanleren van het Nederlands. De helft van de tijd brengen de kleuters als etnische groep apart door, de helft samen met de Belgische kinderen. De kleuters komen zo in kontakt met een andere taal, maar ook met een andere gebaren- en gedragskode dan degene die ze van huis uit kennen. Dikwijls zijn zij een meer lichamelijke benadering, een andere intonatie, meer lawaai, ... gewoon.

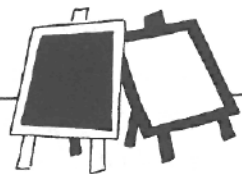
In het eerste leerjaar wordt Nederlands enkel als levende kommunikatietaal gebruikt. Lezen, schrijven en rekenen gebeurt in de herkomsttaal. In het tweede leerjaar gaan de kinderen ook Nederlands lezen en schrijven. In het derde jaar begint men met Frans. Geleidelijk stijgt het aantal uren dat Belgische en vreemde kinderen samen les krijgen.

Foyer-model van langzame integratie

	als etnische groep apart	vakken apart
1 ^e kleuter	50 %	
2 ^e kleuter	50 %	
3 ^e kleuter	50 %	
1 ^e leerjaar	90 %	eigen taal/kultuur wiskunde (in eigen taal) Nederlands
2 ^e leerjaar	70 %	eigen taal/kultuur Nederlands
3 ^e leerjaar	10 %	eigen taal Frans
verder	-	-

In eerste instantie komt het er op aan een klimaat van vertrouwen in de betrokken school te scheppen, waardoor samenwerking mogelijk is. De leerkrachten, de Belgische ouders, de vreemde ouders, ze moeten stuk voor stuk voor

het projekt gewonnen worden. De eerste jaren worden dan ook als een proefperiode beschouwd. Binnen bepaalde grenzen kan op het model gevarieerd worden als de 'couleur locale' dat vereist.

Promotie van het migrantenkind

Hoewel het projekt is opgezet om migrantenkinderen meer mogelijkheden te geven, zal het ook autochtone kinderen beïnvloeden, de ouders erbij betrekken en de school als instelling en organisatie veranderen. Door kinderen te konfronteren met een multi- (of bi-) kulturele situatie, ontdekken ze de mogelijkheden en kansen ervan in hun school. Het kan hen dan ook beter voorbereiden op het samenleven in een multi-kulturele samenleving. Evenmin zullen de vreemde kinderen zich onwennig voelen tegenover hun eigen kulturele identiteit én zullen ze meer kansen hebben bij een eventuele terugkeer van de familie naar het herkomstland. Met deze mogelijkheid moet altijd rekening gehouden worden.

Van de leerkrachten en de betrokken school worden bijzondere inspanningen gevraagd. De kwaliteit van het gegeven onderwijs moet zo hoog mogelijk liggen. Het is de bedoeling om aan een soort 'promotie van het migrantenkind' te doen.

Het projekt wordt door v.z.w. Foyer ook gezien als een initiatief tot integratie van de ouders. Ludo Smeekens : 'De ouderkomitees zijn een essentieel onderdeel van de school en hebben een centrale rol te spelen. En wel in die mate dat de ouders, vreemde en Belgische, na verloop van tijd de motor van het projekt moeten worden, een taak die nu de Foyer op zich heeft genomen. Als een ouderko-

mittee goed draait, maakt dat een groot verschil uit. Na een aantal jaren zien we dat er een basis van verstandhouding ontstaat.' Hilde De Smedt : 'Voor Turkse moeders, die zelf geen school hebben gelopen, is het soms moeilijk te weten welke hun rol is en wat ze kunnen eisen. Nadat ze vernomen hadden dat we voor de kinderen iets speciaals zouden doen, kregen we scherpe reacties van hen. Dat de kinderen toch nog vielen op de speelplaats en zo meer... Ze hadden verwacht dat dit niet meer zou gebeuren. Het vraagt tijd eer dergelijke valse verwachtingen verdwijnen. Anderzijds kan de Foyer na een tijd aan de ouders eisen stellen, al is het maar dat ze hun kinderen met een goede boekentas naar school sturen.'

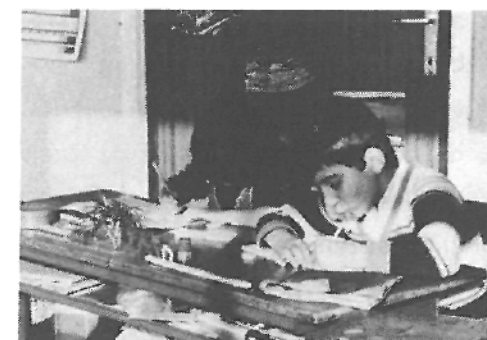
Resultaten

Onthaalcentrum Foyer wil met zijn model duidelijke resultaten behalen. De aandacht wordt toegespitst op 'zaakvakken'. Alleen een degelijke opleiding maakt de kans groter dat de tweede generatie op de arbeidsmarkt aan haar trekken komt. Drietaligheid moet een garantie zijn voor een betere integratie in Brussel en België. H.D.S. : 'Het doel van de projecten bestaat er in migrantenkinderen in staat te stellen humaniora te volgen in één van de drie verworven talen. De eerste doelstelling van een school is een leerproces te verzorgen. Een paar jaar geleden was het een mode om van het schoolgaan een sociale happening te maken.'

En resultaten zijn er al. Uit onderzoek bij Italiaanse kinderen blijkt dat - naast grote individuele verschillen - er een geringe achterstand is in de kennis van het Nederlands. Vooral grammatikaliteit en het gebruik van een meer specifiek woordenschat brachten nog moeilijkheden mee. In Italiaans en rekenen en voor wat betreft verbale creativiteit skoren kinderen uit bi-kulturele duidelijk ho-

ger dan immigrantenkinderen in gewoon onderwijs.

Voor de grootste groep buitenlanders in Brussel, de Marokkanen, is Foyer in 1984 met een dergelijk projekt gestart, maar na korte tijd

werd door de betrokken school gevraagd het projekt stop te zetten. Over de redenen geeft men liever niet teveel commentaar. 'Er worden nogal wat stappen gezet bij het ontwikkelen van zo'n projekt' zegt L.S. 'en die hebben een grote impact op de school. Het is normaal dat er verschillende visies op het projekt zijn en dat men bijgevolg kan gaan botsen. De reden van het konflikt worden dan door de partijen verschillend ingekleurd. Vandaar onze afspraak met de school om hier verder geen verklaringen over af te leggen. Belangrijk is wel dat het feit dat het projekt niet doorging, niets te maken had met het model als zodanig. Maar het is logisch dat als men de structuur van de school verandert, men vlugger in konfliktsituaties terecht komt.'

Begeleiding

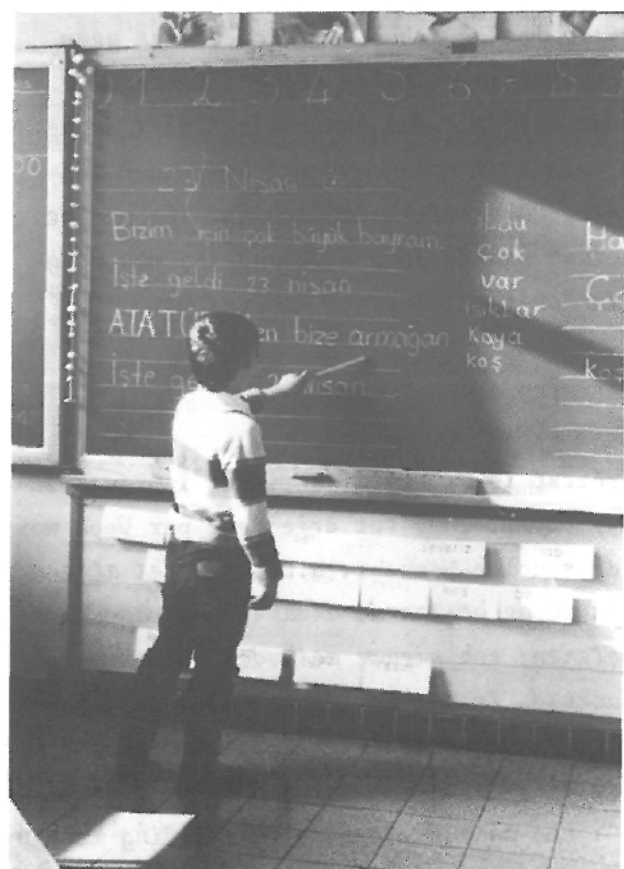
Allereerst is er een didaktische inbreng van v.z.w. Foyer. Twee tot drie keer per week worden de scholen bezocht. H.D.S. : 'Niet alleen willen we de bestaande didaktische processen verbeteren, ook nieuwe methodes worden geïntroduceerd. Zo is het tegengaan van het Frans spreken op de speelplaats iets waar elders minder systematisch aandacht aan besteed wordt.' L.S. : 'Een andere vorm van begeleiding is minder duidelijk voor de buitenwereld. De buitenlandse leerkrachten op school maken deel uit

van een equipe ; het zijn kleine schooltjes, dus ze maken al gauw 25 % van het personeel uit. Men heeft natuurlijk de buitenlandse kinderen, maar ook hun ouders zijn erbij betrokken. Het feit dat leerkrachten, leerlingen en ouders er zijn als groep heeft een psychologisch effect. Het brengt spanningen teweeg. De school verandert van structuur en dit roept bij Belgen reacties op, in de trend van 'We moeten de eigenheid van de school bewaren' Op dat moment moeten we er staan om het project toe te lichten. Belgische leerkrachten willen ook wel eens meer nadruk gaan leggen op het Nederlands en minder Italiaans geven. Dan moeten we uitleggen dat het principe van het model erin bestaat respect voor taal en cultuur van herkomst te hebben en ook met een eventuele terugkeer rekening te houden. Het is de bedoeling op deze manier teamvorming te ontwikkelen. Men spreekt over een school soms als over een 'georganiseerde

anarchie' - de term 'loosely coupled system' van Karl Weick is eigenlijk nog mooier - waar de directeur niet zoveel te zeggen heeft, tenzij hij dit door persoonlijk gezag heeft weten af te dwingen. Men kan dat niet vergelijken met de verhoudingen in een bedrijf. Bijgevolg is de Foyer minder op de organisatorische kwaliteit van de scholen gaan steunen, maar heeft zich meer gericht op de leerkracht als persoon en op de teamvorming als proces.'

Buitenlandse leerkrachten

Het statuut van de vreemde leerkrachten stelt in onderwijsprojecten vaak problemen. Foyer heeft met elke projectschool een kontrakt dat bepaalt dat buitenlandse leerkrachten - onafhankelijk van hun juridisch statuut - dezelfde rechten en plichten hebben als het ander personeel. H.D.S. : 'Dat betekent ook inspringen bij ziekte, kinderen opvangen, vergaderingen bijwonen, enz. Buitenlandse leerkrachten worden meestal aangesteld en betaald door ambassade of consulaat. Ze weten dat ze na 3 of 4 jaar terugkeren, wat de motivatie niet vergroot natuurlijk. Dus leren ze ook geen Nederlands. Toevallig kent de Turkse leerkracht wel Nederlands, zodat de communicatieproblemen tot nu toe tot een minimum beperkt bleven.' L.S. : 'Op het moment dat ze de didaktiek wat onder de knie krijgen, vertrekken ze. We hadden in het Spaans project een lerares die een totaal andere wiskundendidaktiek gebruikte. Nu geloof ik dat die Spaanse methode zeer deugdelijk was, maar in een Belgische school ... Het is zo al vervelend te zeggen dat dat hier niet kan. Als dan nog blijkt dat alle inspanningen om dit te veranderen na een paar jaar herhaald kunnen worden, dan moet je daar in het project rekening mee gaan houden.'

Turkse les in het eerste leerjaar - foto JP

Een Vlaams-Italiaanse klas in de gemeenteschool van Laken - foto JP

Werken met leerkrachten van de tweede-generatie-groep lijkt voorlopig moeilijk. L.S. : 'De twee voorwaarden om in aanmerking te komen zijn didactisch geschoold zijn en de taal goed kennen, ook op grammatikaal gebied. Tweede-generatie-migranten voldoen daar over het algemeen niet aan, al is het maar omdat normaalschool volgen voor hen weinig zin heeft. Als houder van een vreemde nationaliteit kunnen ze immers niet zomaar benoemd worden in het Belgisch onderwijs. Deze leerkrachten zouden in dergelijk geval door de Foyer zelf gefinancierd moeten worden. Los van het feit dat men daar geen middelen voor heeft, vind ik het geen zuiver principe om

privé-organismen te laten opdraaien voor een taak van de overheid. Die kan op die manier wel alles van zich afschuiven. Het is toch ongelooflijk dat er op het Ministerie van Onderwijs geen apart bestuur of dienst is die het migrantenonderwijs centraliseert.'

Pol Kongs

Foyer-stuurgroep bikultureel, Vier jaar Foyer-bikultureel te Brussel. Een tweede evaluatie-rapport, augustus 1985. V.z.w. Foyer, Werkhuizenstraat 25 - 1080 Brussel.

'Er waart thans een nieuw soort spook door Europa, de XENOFOBIE'

Het Europese parlement in Straatsburg: de West-Duitse SPDer Arndt vraagt in september '84, ondersteund door de socialistische fractie die hij voorziet, om de oprichting van een commissie, die de opkomst van fascisme en racisme zal onderzoeken. Die commissie wordt samengesteld en het resultaat ervan ligt voor ons: een goed gedocumenteerd verslag én een uitgebreide lijst aanbevelingen voor het beleid. Nochtans heeft dit heel wat voeten in de aarde gehad eer het zover was.

* * *

Het Europees parlement heeft een rechtse meerderheid, zij het dat die niet erg homogeen is. Want van het Front National naar het CDA is nog altijd een hele stap. Maar naast een Marijke Van Hemeldonck (SP), een Glyn Ford (Labour) of een Bram Van der Lek (PSP) zetelden in de commissie ook figuren als de ultra-konservatief en met koninklijk bloed doorstroomde Otto Van Habsburg en Olivier d'Ormesson, lid van het Front National van Le Pen, althans in het begin. Het was Le Pen die probeerde de rechtsgeldigheid van de commissie aan te vechten bij het Hof van Justitie in Luxemburg. Hij argumenteerde dat de commissie niet aan onderzoek zou doen, maar de werkelijkheid zou verdraaien en laster spuien met de bedoeling de rechtse fractie in het EP te diskrimineren. Het onderzoeksgebied zou ook niet binnen het kader van de werkzaamheden van het Europees parlement vallen. Daarbij zegde de rechtse fractie, met o.a. de neo-fascistische MSI (in het rapport genoemd) elke verder medewerking aan de commissie op. Een uitspraak van het Hof hierover moet nog vallen.

Omdat het resultaat politiek haalbaar moest zijn, was de vijftienkoppige commissie beperkt. Ook kan een Europese parlementaire commissie niet van dezelfde bevoegdheden gebruik maken als nationale onderzoekskommissies. Zo kan ze geen getuigen oproepen of huiszoeken doen. Daarom werden ongeveer een jaar geleden in Brussel openbare hoorzittingen gehouden. Mensen als Simon Wiesenthal, Harlem Désir, Ernest Mandel en André Glucksmann werden er beluisterd. Er vonden gesprekken plaats met vertegenwoordigers van het Europees Verbond van Vakverenigingen, SOS-racisme en van heel wat Brusselse en Limburgse organisaties, die zich bezig houden met immigranten. Voor verslag hiervan en voor de verwerking van de vele schriftelijke bijdragen werd gerekend op rapporteur Evrigenis, wiens naam met het rapport verbonden zal blijven.

* * *

'In Europa neemt de intolerantie ten opzichte van vreemdelingen toe. Dit vormt een goede voedingsbodem voor extreem-rechts'. Tot die konklusie komt de onderzoekskommissie na een analyse van de ontwikkelingen van racisme en fascisme in Europa.

Wat houden deze begrippen in, hoe ontstaan ze en hoe manifesteren ze zich? was uiteraard een pertinente vraag. Misschien heeft men in het rapport te veel de verschillende visies op de fenomenen naast elkaar willen plaatsen, maar duidelijk wordt wel dat één zaligmakende definitie meer kwaad dan goed zou doen. Twee klemtonen uit het rapport kunnen we alleszins onthouden. Ten eerste is de relatie tussen fascisme en racisme niet zonder belang. Fascisme als nationalistische

houding, in wezen vijandig t.o.v. de democratische beginselen en fundamentele rechten en vrijheden, moet vooral in historisch perspectief gezien worden. Dikwijls wordt de term 'fascisme' als een soort slogantaal gebruikt. In ruime mate, doch niet altijd (als voorbeeld wordt het fascisme van Mussolini aangehaald), is het fascisme racistisch: autoritaire regimes gebruiken het racisme als beleidsinstrument. Dat kan verschillende functies hebben: een groep brandmerken als zondebok, een afschrikwekkend voorbeeld stellen, tegenover de norm (de 'normalen') de abnormalen plaatsen, ... Racisme daarentegen dient veel ruimer gezien te worden. De ware omvang van het racisme behelst een algemene xenofobe houding, die in alle lagen en alle sociale kontakten in onze samenleving doorspeelt. De oorzaken hiervan zijn velerlei en moeten geënt worden op de geschiedenis van Europa en het vermeende superioriteitsidee van het blanke ras. Zo verschijnt het racisme in vele vormen: institutioneel, ideologisch, racisme met wetenschappelijke pretenties, alledaags xenofobisme.

Deze evolutie 'verenging' enerzijds, 'verruiming' anderzijds moet m.i. als de teneur van het rapport gezien worden, al zijn er ook andere visies opgenomen, die daar niet mee korresponderen. (1)

De politieke krachten in Europa - en dat is een tweede klemtoon - gaan zich aanpassen aan het algemeen klimaat van intolerantie. Elektoraal legt dit hen geen windeieren. De verrechtiging van standpunten bevestigt bovendien dit klimaat nog, omdat nu ook 'respekabele' partijen voor de dag komen met wat velen al vonden. Deze algemene intolerantie maakt ook extreemrechtse groepjes sterker, maar van een echte opkomst van het georganiseerd fascisme kunnen we, aldus het rapport, nog niet spreken.

Extreemrechts is in België, politiek gezien, van marginaal belang, d.w.z. dat deze groepen elektoraal weinig kans maken. De ODAL-VMO (pas terug opgericht)-groep, Were Di en het Front de la Jeunesse worden met name genoemd. Het Vlaams Blok wordt gekenmerkt door 'uiteenlopende stromingen'. Na een klacht van verschillende Vlaamse Europarlementariërs werden 17 andere groeperingen, zoals de Viking Jeugd en het Nationalistisch Jong Studentenverbond, uit het verslag geweerd.

* * *

Een rapport van een Europese onderzoekskommissie heeft geen dwingend karakter voor de lidstaten. De bevoegdheden van het Europees parlement zijn nog steeds beperkt tot advies en aanbeveling. In elk geval zal van dit rapport een morele kracht uitgaan. Het zal een steun en bron van informatie voor de anti-racismebeweging zijn. Maar of er ook een konkreet beleid aan vasthangt, is afhankelijk van de Europese commissarissen.

De beleidsaanbevelingen van de commissie hebben vooral betrekking op onderwijs en voorlichting om racisme tegen te gaan. Bureau's voor voorlichting over rechtsmiddelen, de rol van de media, onderwijs in moderne geschiedenis: door de beperking 'aanbeveling' blijft het allemaal nogal vaag. Wel wordt op institutioneel vlak de nadruk gelegd op de noodzaak een voortdurende herziening en

aanpassing van de nationale wetgeving op het vlak van de bestrijding van politiek extremisme, racisme en rassendiskriminatie te voorzien. Tevens wordt de uitbanning van elke vorm van diskriminatie in het onderwijs opgenomen. Maar over stemrecht voor vreemdelingen, nochtans een instrument bij uitstek om racisme te beperken, geen woord.

We kunnen enkel afwachten of de Raad en de Europese Commissie iets met deze aanbevelingen zullen aanvangen. De nieuwbakken Spaanse Europees kommissaris van Sociale Zaken Marin heeft al te kennen gegeven dat hij een be-

leid wil voeren op basis van het onderzoeksrapport. Gedacht wordt aan een grote media-campagne tegen racisme en diskriminatie. Hopen voor de toekomst van Europa dus maar.

Pol Kongs

- (1) Zo willen bepaalde door de kommissie ondervraagde personen de kwalifikatie 'fascistisch' aan elke organisatie, die de democratie wil omverwerpen, geven. Glucksmann pleit voor de term 'totalitarisme'.

Vlugschrift

O.C.G.B. verdwenen

Het was al langer geweten: het OCGB heeft om financiële redenen een punt moeten zetten achter haar werkzaamheden. Er werden geen mogelijkheden gevonden de financiële put te dichten. Gemeenschapsminister voor Gezin en Welzijnszorg Steyaert verklaarde op 5 februari in de Vlaamse Raad dat haar kabinet onderzocht op welke manier de inspanningen mbt migranten zouden versterkt worden. Een beslissing zou pas genomen worden na een definitief besluit tot ontbinding van het OCGB. Op 19 maart kondigde Steyaert op een perslunch voor een select gezelschap aan dat de van de vrijgekomen gelden 5 miljoen naar v.z.w. Foyer zou gaan voor het opzetten van een juridische dienst en het verzorgen van taallessen. Daarbij spaarde ze haar kritiek op het OCGB niet.

Deze beslissing is geenszins onlogisch te noemen, gezien de staat van verdienste van Onthaalcentrum Foyer, maar noch de migrantenverenigingen zelf, noch de koepel van onthaaldiensten in Vlaanderen werden er ook maar even bij betrokken. Het is tekenend voor de wijze waarop het beleid gevoerd wordt in deze sektor.

Dat ook het OCGB, net voor het ontbonden werd, zware kritiek op haar werking te slikken kreeg zonder de kans zich hiertegen te verdedigen, maakt deze zaak nog pijnlijker.

Immigratiestop: grendel stuk?

In 1963 tekenden Turkije en de EG een associatieverdrag dat bepaalde dat Turken van 1 december 1986 vrije toegang tot de lidstaten zouden hebben. Nu is dat vrij vervelend voor bepaalde Europese regeringen, die vrezden overspoeld te worden door Turkse arbeiders en hun gezinnen.

Door de toetreding tot de EG hebben eerst de Grieken, later Portugezen en Spanjaarden het vrij verkeer van werknemers binnen de EG in het vooruitzicht gekregen. Voor Grieken gaat dit vanaf '87 in, voor de andere twee nationaliteiten vanaf '92. Als het associatieverdrag met Turkije ongewijzigd blijft, zullen de EG-partners in dit opzicht benadeeld worden.

Vandaar de haast van de Europese Gemeenschap om haar betrekkingen met Turkije te

normaliseren. De discussie over de mensenrechten in Turkije en de politieke situatie wordt bevroren. Het ziet ernaar uit dat de Europese Gemeenschap deze verdragsklausule van Turkije wil afkopen. Een EG-kommissie stelde al dat financiële steun, geblokkeerd na de staatsgreep van '80, onmiddellijk zal vrijgemaakt worden. Over de konkrete modaliteiten van het verdrag zal in het najaar onderhandeld worden.

Visumplicht opgeheven

De Benelux besloot per 1 februari van dit jaar de visumplicht voor Turken die er verblijven, op te heffen. Deze maatregel geldt voorlopig voor één jaar. Het zal alleszins voor de komende vakantie heel wat rompslomp besparen.

MIGRANTEN EN POLITIEK

STEMRECHT

Samenstelling : Veerle Hobin

In Nederland is het op dit moment een zeer aktueel thema : stemrecht voor buitenlanders. De deelname van vreemdelingen aan de verkiezingen - in België nog steeds taboe - heeft in Nederland vele pennen en tongen in beweging gebracht. Maar voor we ons op vreemd terrein begeven, eerst een kijkje in eigen land. Zelf trokken we immers ook naar de stembus, nog niet zo lang geleden. Ook aan de vreemdelingen in dit land is de voorbije verkiezingsdag van 13 oktober 1985 niet ongemerkt voorbijgegaan. Niet omdat ze eraan participeerden, maar omdat alle partijen in hun verkiezingsprogramma wel IETS over hen te vertellen hadden. Opvallend daarbij is overigens dat de grote partijen zich tevreden stelden met een zeer algemene benadering van het migrantenbeleid, zonder een duidelijke achterliggende visie op deze problematiek met zijn vele, onderscheiden facetten.

Programma's van de politieke partijen

De Christelijke Volkspartij stelt dat het uitbouwen van een aangepast onderwijs voor haar prioritair ligt. Anderzijds moet nieuwe immigratie van buiten de E.G. in beginsel worden uitgesloten en een onverkoncentratie van vreemde bevolkingsgroepen in eenzelfde gemeente worden tegengegaan.

Voor de Socialistische Partij is een positief integratiebeleid de beste methode om sociale en kulturele spanningen tegen te gaan. Dit kan onder andere door het behouden van de verblijfs- en arbeidsrechten, het bevorderen van de uitbouw van het eigen verenigingsleven, het uitbreiden van taalonderricht en het wegwerken van de diskriminaties in de werkloosheid. Positief, maar erg vaag, zijn de eisen voor gemeentelijk stembrecht 'onder bepaalde voorwaarden' en voor efficiënte maatregelen ter bestrijding van racisme en xenofobie.

De Partij voor Vrijheid en Vooruitgang stelt dat zij tegenstander is van elke vorm van diskriminatie en intolerantie. De volgende jaren zal gewerkt worden aan : het verder handhaven van de immigratiestop en het nemen van maatregelen om een omzeilen hiervan te voorkomen, het evalueren en desnoods bijsturen van de wet die op vrijwillige basis de terugkeer van gastarbeiders regelt, het vergemakkelijken van de integratie door een verdere versoepeling van de naturalisatie, het bevorderen van wederzijds begrip en harmonisch naast elkaar leven van de verschillende kulturen.

In scherp contrast hiermee stonden de uitlatingen die voorzitter Guy Verhofstadt deed op het televisiedebat van 11 oktober. Hij eindigde zijn rechtstreekse boodschap tot de

kiezers met de mededeling dat de PVV in de toekomst ook werk zou maken van twee belangrijke aandachtspunten : de veiligheid in het land én de vreemdelingenproblematiek. Niet toevallig werden deze twee vlak na elkaar uitgesproken, een link die het Vlaams Blok al sinds mensenheugnis suggereert.

De Volksunie stelt dat in de eerste plaats al onze bemoeiingen er blijvend moeten op gericht zijn de integratie van gastarbeiders én hun families in de hand te werken. Hiertoe dient de procedure van de naturalisatie versneld en versoepeld te worden. De VU pleit ook voor een waterdichte immigratiestop, illegale vreemdelingen moeten teruggestuurd en hun werkgevers zwaar gestraft worden. De VU steunt ook alle humaan verantwoordelijke maatregelen ter bevordering van een vrijwillige terugkeer en alle positieve maatregelen inzake onderwijs.

Omdat dat volgens hen de problemen niet op-
lost is de VU gekant tegen het stemrecht voor
vreemdelingen. Wel kunnen er kulturele ad-
viesraden gesubsidieerd worden.

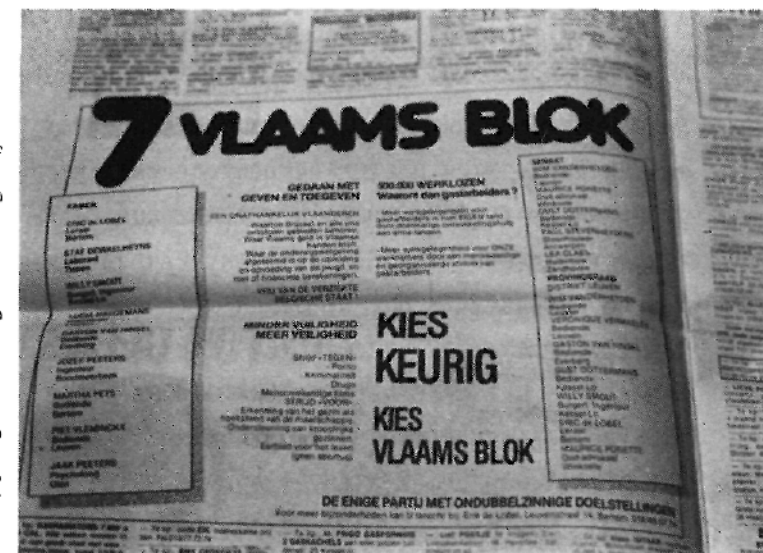
Agalev vindt dat immigranten die reeds geruime tijd in ons land leven, het recht moeten hebben te stemmen en verkozen te worden : op gemeentelijk vlak na twee jaar verblijf in België, op de andere niveau's na vijf jaar. De wet Gol moet vervangen worden door een wet die de integratie van vreemdelingen echt bevordert. De Groenen zijn gekant tegen het invoeren van de repatriëringspremies en pleiten voor een rechtvaardige verblijfsregeling, een betere opvang binnen het onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, voor een degelijke huisvesting.

De Kommunistische Partij hecht een bijzonder belang aan de strijd tegen het racisme in het nationale en europees parlement, aan een degelijke inkomens- en werkgelegenheidspolitiek, die de voedingsbodem voor het racisme zou verminderen. De KP pleit voor kiesrecht en verkiesbaarheid van immigranten, aanvankelijk op gemeentelijk en intergemeentelijk niveau.

De Partij van de Arbeid strijdt voor de onmiddellijke intrekking van de wet Gol, voor stemrecht en verkiesbaarheid voor immigranten, vrije toegang tot ons land, afschaffing van de speciale identiteitskaarten, ontbinding van de vreemdelingenpolitie, vrije toegang tot het lager, middelbaar en hoger onderwijs.

De Socialistische Arbeiderspartij nam in haar eisenprogramma op : dezelfde democratische rechten voor immigranten (stemrecht inbegrepen) en de verdeeldheid tussen Belgische en buitenlandse arbeiders stoppen.

Het Vlaams Blok tenslotte eist de strikte toepassing van de immigratiestop, het terugsturen van alle illegalen samen met hun gezinsleden, verplichte remigratie van alle langdurig werkloze vreemdelingen, geen stemrecht voor vreemdelingen, ook niet op gemeentelijk vlak, geen gezinshereniging meer.

copyright Bewogen Fotografen

Zoals steeds was de verkiezingsperiode een dankbaar tijdstip om de sluimerende vooroordelen, aanwezig bij een groot deel van het kiezerspubliek, via de kiespropaganda nieuw leven in te blazen. We namen een kijkje in de grootste kiesarrondissementen.

Eerst Brussel. Zowat alle partijen die daar opkwamen deden een duit in het zakje. UDRT pakte uit met een open brief aan allen die genoeg hebben van de immigratie-excessen. Het werd een oproep aan 'alle eerlijke en moedige mensen' om de terugkeer te eisen van alle niet te integreren vreemdelingen en dit om niet zelf uit de wijk te moeten vertrekken. Deze oproep was gericht aan de laatste Belgen van Brussel en ondertekend door Jean-Pierre Van Gorp, gemeenteraadslid in Sint-Joost-Ten Node. Ook Pierre Loy en Willy Raes, beide gemeenteraadsliden, hebben een volledig verkiezingspamflet gewijd aan het oproepen tot een referendum tegen de vreemdelingen. Zij stelden vast : dat in Brussel meer dan de helft van de werklozen buitenlanders zijn, dat 'de anderen' het werk afnemen van de Belgen, dat op onze kosten kindergeld uitbetaald wordt aan kinderen in het buitenland, dat de meeste buitenlanders geen belastingen betalen en bijna al hun geld opsturen naar het land van herkomst, dat in de migrantenwijken de misdadigheid hoogtij viert en er met de wet Gol van 28 juni 1984 niets werd opgelost. Zij pleiten voor een massale terugkeer van alle niet-geïntegreerde vreemdelingen en beperkten hun verkiezingsprogramma tot deze enige eis. De UNĐ (Unie voor een Nieuwe Democratie) met voorzitter Roger Werriën, ijverde voor meer veiligheid en stopzetting van de niet-Europese immigratie en ook het Nationaal Front schreef op haar strooibiljetten : "Immigratie, nee dank u !" De PRL, met Roger Nols als lijstduwer op de kamerlijst, bakte het erg bruin, niet zo on-

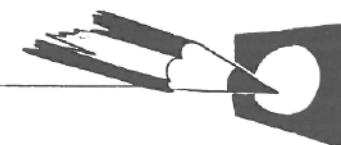
verwachts overigens. De verkiezingskrant blokkeerde in kleur: "Geen Chicago, geen Beyrouth. Brusselaars, breng uw stem zo uit, dat morgen in het parlement, uw vertegenwoordigers eindelijk de ware oplossingen voor het immigratieprobleem kunnen afdwingen." De terugkeerpremie werd als volstrekt onvoldoende afgedaan, als men niet eerst iets doet aan het feit dat de in België wonende migranten in ruime mate profiteren van ons sociale zekerheidsstelsel. "Zij sturen gemiddeld 9.000 fr. naar het herkomstland, terwijl men alsmäär bekibbelt op de kleine pensioentjes van onze eigen mensen." Hun werkloosheidsuitkeringen moeten dus sterk ingekrompen worden, zodat ze vanzelf zullen vertrekken. Ook vreemde gedetineerden moeten volgens de PRL zonder pardon over de grens gezet worden. Het FDF pleitte voor een stop van de illegale arbeid en immigratie, en voor de terugzending van gevaarlijke vreemdelingen. Ze zijn tegen het toekennen van stemrecht. De Partij Forces Nouvelles plakte de hele binnenstad en omgeving vol met racistische affiches en deelde pamfletten uit met "Belge, maître chez soi = onmiddellijke terugzending van de vreemde profiteurs en afschaffing van de sociale misbruiken".

In Limburg met haar groot aantal vreemdelingen, vinden we geen racistische kiespropaganda terug. Sommige politici (Jef Ulburghs en Guy Moens bijvoorbeeld) schrokken er niet voor terug zich op hun verkiezingsfoto's te laten omringen door Turkse en Marokkaanse arbeiders. Anderzijds worden de specifieke eisen in verband met migranten ook nergens afzonderlijk vermeld. Men komt wel op voor bejaarden, gehandicapten, armen, jongeren ... niet voor migranten. Zover zijn ze nog niet!

Gent, Antwerpen en Mechelen dan. De grote partijen blijven sereen. Geen insinuaties, over de migranten werd in de propaganda met

geen woord gerept. Bij de overige partijen lag het anders. Het Vlaams Blok plakte straten en pleinen vol affiches met "Minder doppen? Gastarbeiders stoppen". In hun pamfletten stellen ze het als volgt: "Stop gastarbeid! Het Vlaams Blok is de enige partij in Vlaanderen die een degelijke, logische oplossing biedt voor één van de meest actuele problemen van onze tijd. Het druist in tegen alle logica dat een land met een half miljoen werklozen, buitenlandse arbeidskrachten tewerkstelt. Het werk dat nu door gastarbeiders wordt verricht, kan door onze bevolking worden gedaan." Verder wijst men ghettovorming af. "De aanwezigheid van een groot aantal gastarbeiders in beperkte gebieden zal steeds grotere en angstaanjagende problemen scheppen. De laatste tien jaar hebben in het teken gestaan van de dekolonisatie van Afrika en Azië." "Dat in de plaats daarvan de kolonisatie van Vlaanderen en Europa door Afrikanen en Aziaten zou plaatsvinden" is voor het Vlaams Blok onaanvaardbaar. Voor hen geldt de aloude, maar steeds aktuere keuze 'Vlaanderen eerst'. De ontmoeting van kulturen begroeten zij, het mengpot-einde van alle kulturen wijzen ze af. Te lang heeft de Vlaamse Beweging gestreden voor werk in eigen streek, om dit niet tevens te laten gelden voor de gastarbeiders, aldus nog het Vlaams Blok-pamflet.

Dit soort toestanden krijgt in Nederland nog weinig kans. Niet alleen hebben vreemdelingen daar op 19 maart voor het eerst hun politieke verantwoordelijken gekozen, een gelukkig neveneffect is dat de standpunten van de politieke partijen vreemdeling-vriendelijker worden, of uit respect voor hun nieuwe kiespubliek, of onder druk van buitenlandse nieuwkomers op de lijsten.

VAN VREEMDELING TOT MEDEBURGER

De symbolische betekenis van kiesrecht voor niet-Nederlandse migranten

Voorgeschiedenis (1975 - 1985): een lange aanloop

De toekenning van het kiesrecht aan vreemdelingen is het produkt van toeval én beleid. Het toeval wilde dat in het midden van de jaren zeventig in Nederland een algemene herziening van de Grondwet in voorbereiding was. Daarbij rees de vraag of voortaan ook Nederlanders die in het buitenland wonen kiesrecht voor de Tweede Kamer moesten krijgen. Eén van de voorzitters van de Staatscommissie die de nieuwe grondwet voorbereidde, reageerde op dat voorstel met een publikatie waarin hij betoogde dat niet-Nederlanders die al jaren in Nederland wonen en werken, naar zijn mening een sterkere aanspraak op kiesrecht kunnen doen gelden dan Nederlanders die in het buitenland wonen. Als men werkelijk ernst wil maken met art. 21 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, dat zegt dat éénieder het recht heeft deel te nemen aan het bestuur van zijn land, dan ligt het voor de hand bij dat "land" eerder te denken aan het land waarin men leeft en aan de rechtsorde en sociale orde waaraan men onderworpen is, dan aan het land van herkomst. 'Dan richt men zich op een

werkelijke nood en vindt men echte gevaren van ontrechting en onderdrukking.' (Donner 1974).

Langdurig samenwonen en werken in een land geeft minstens zo'n sterke aanspraak op meebeslissen als het bezit van de nationaliteit van een land waar men lang geleden uit vertrokken is.

Een meerderheid van de Staatscommissie deelde dit standpunt. De regering nam het advies van de commissie over en stelde in 1976 voor om in de nieuwe grondwet een bepaling op te nemen die de mogelijkheid opende om later bij wet aan niet-Nederlandse ingezetenen het actief en passief kiesrecht voor de gemeenteraden toe te kennen. Belangrijke argumenten vormden de ontwikkelingen binnen de EEG (het streven naar een Europees burgerschap (1974) en het actieprogramma van de EEG-Raad inzake migrerende werknemers van januari 1976) en de toekenning van kiesrecht aan immigranten in Scandinavische landen. De behandeling van dit voorstel en de andere wetsontwerpen voor de nieuwe Grondwet duurde tot 1982.

Een niet onbelangrijke toevallige omstandigheid was dat in de periode 1976-1982 als gevolg van twee kabinetswisselingen achtereenvolgens drie verschillende ministers van

binnenlandse zaken afkomstig uit elk van de drie grote politieke partijen (PvdA, CDA en VVD) verantwoordelijk waren voor de parlementaire behandeling van de grondwetswijziging. De drie grote partijen hadden zich daardoor ook min of meer verbonden tot het principe van kiesrecht voor vreemdelingen.

Foto Jds

Twee andere omstandigheden namen de tegenstanders de wind uit de zeilen. Een groot deel van de immigranten die na 1945 naar Nederland kwamen, bezaten de Nederlandse nationaliteit of hadden die nadien (terug)gekregen. Deze immigranten (Indische Nederlanders, Molukkers, Surinamers en Antillanen) hadden dus direkt kiesrecht voor alle verkiezingen (gemeenteraad, Provinciale Staten en Tweede Kamer).

Bovendien zijn sinds 1980 in Rotterdam en Amsterdam verkiezingen voor deelgemeenteraden gehouden. Deze verkiezingen werden bij gemeenteraadsverordening geregeld. In beide plaatsen werd aan alle ingezetenen, dus ook aan vreemdelingen, het kiesrecht toegekend. Het verloop van deze verkiezingen ontnam aan een deel van de praktische argumenten van de tegenstanders de feitelijke grondslag. De angst voor het optreden van eigen immigrantenpartijen, voor grote invloed van niet-demokratische regeringen in de herkomstlanden en voor verlies van nationaliteit als gevolg

van deelname aan de verkiezingen bleken zonder grond. De eigen immigrantenpartijen die meededen kregen nergens voldoende stemmen voor een zetel. De enkele immigranten die wel werden verkozen stonden op de lijst van 'Nederlandse' politieke partijen.

Het resultaat van dit alles was dat de voorgestelde bepaling in de Grondwet in beide kamers van de Staten-Generaal ruimschoots de vereiste tweederde meerderheid kreeg. In februari 1983 trad de nieuwe Grondwet en dus ook het betreffende artikel 130 in werking. Enkele maanden later kondigde de regering in de Ontwerp-Minderhedennota aan dat de voorbereiding voor een wijziging van de kieswet was begonnen: *'De regering meent dat iedere ingezetene die een zekere periode legaal in Nederland verblijft, ook in politiek opzicht mee behoort te spreken in de gemeente waar hij leeft'*.

De voorwaarden voor deelname.

Het zou echter nog tot september 1984 duren, voordat het betreffende wetsontwerp bij het parlement werd ingediend. Verschillen van mening tussen ambtenaren van de verschillende betrokken departementen zullen daaraan niet vreemd zijn.

Het wetsontwerp maakt het kiesrecht, behalve van de ook voor Nederlanders geldende eisen, afhankelijk van twee voorwaarden: vijf jaar verblijf in Nederland en het bezit van geldige verblijfspapieren. Buitenlandse diplomaten en hun gezinsleden zijn uitgesloten van dit kiesrecht. Overeenkomstig het advies van de onafhankelijke Kiesraad werden geen eisen gesteld aan de taalkennis. De politieke partijen zouden zelf wel op dit punt letten bij de keuze van hun kandidaten. Een taaltest zou volgens de regering als diskriminatoire worden

ervaren. Ook werd een beperking tot onderdanen van EG-landen of van landen die daar wonende Nederlanders ook kiesrecht geven (wederkerigheid), uitdrukkelijk verworpen. Niet het land van herkomst maar de mate van betrokkenheid bij de gemeente moest doorslaggevend zijn bij verlening van het kiesrecht. De termijn van vijf jaar was kennelijk een kompromis tussen degenen die eigenlijk weinig voor deze kiesrechtsuitbreiding voelden en de voorstanders, zoals de socialistische minister van binnenlandse zaken, die eerder over kiesrecht na drie jaar verblijf hadden gesproken.

Parlementaire behandeling.

Tijdens de behandeling van dit wetsontwerp in de Tweede Kamer betuigden de drie grote politieke partijen hun steun aan het ontwerp.

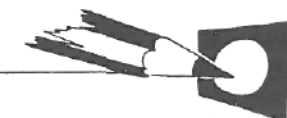
LA STRADA

Foto: La strada

INCONTRI

De kleine linkse partijen vonden de gestelde eisen te streng. Ze pleitten opnieuw voor uitbreiding van het kiesrecht voor vreemdelingen ook voor de verkiezingen van de Provinciale Staten en de Tweede Kamer. Alleen de kleine orthodox-kristelijke partijen en de openlijk xenofobe Centruumpartij verklaarden zich openlijk tegen het ontwerp. Hun argumenten hadden weinig succes. Het argument dat vreemdelingen zich eerst moeten laten naturaliseren omdat anders van onvoldoende binding met Nederland sprake zou zijn werd verworpen. Het besluit om (nog) geen naturalisatie aan te vragen kan allerlei emotionele of praktische gronden hebben (verlies van recht op terugkeer of recht op eigendom). Het argument dat vreemdelingen onvoldoende geïnformeerd zouden zijn, werd gepareerd met een verwijzing naar de grootscheepse voorlichtingscampagne die het ministerie van binnenlandse zaken ging financieren. Het is opvallend hoe dezelfde soort argumenten (gebrek aan belangstelling en onvoldoende kennis van zaken bij de betrokkenen) ook bij voorgaande uitbreidingen van het kiesrecht door tegenstanders werden aangevoerd. Beide argumenten werden tegen verlening van het kiesrecht aan arbeiders, aan vrouwen en aan jongeren onder de 25 jaar gebruikt. Overigens was er in de Tweede Kamer veel kritiek op de termijn van vijf jaar (dezelfde termijn geldt voor naturalisatie) en op het expliciet stellen van de eis van het bezit van een geldige verblijfstitel. Met name de linkse partijen stelden dat illegale vreemdelingen zelden in het bevolkingsregister staan ingeschreven. Een bij elke verkiezing terugkerende controle op de verblijfstitel van alle ingeschreven vreemdelingen of een permanente uitwisseling van gegevens met de vreemdelingenpolitie kan tot een aparte behandeling van niet-Nederlandse kiezers leiden of het kiesrecht aanleiding tot controle door de politie maken. De regering bracht nog eni-

ge versoepeling in het voorstel aan, waar- door ook immigranten die in Nederland mogen blijven, hangende de soms langdurige proce- dures over hun verblijfsdokumenten, het kies- recht hebben.

Tenslotte werd het wetsontwerp begin mei 1985 door de Tweede Kamer aangenomen met alleen de stemmen van de kleine kristelijke partij- en de Centruumpartij tegen. Een maand la- ter werd ook het wetsvoorstel aangenomen om Nederlanders die in het buitenland wonen kiesrecht voor de Tweede Kamer te verlenen.

Mogelijke effecten.

De toekenning van het kiesrecht betekent niet dat immigranten plotseling een grote po- litieke macht zullen gaan vormen. Deze toe- kenning van het kiesrecht is, anders dan bij het arbeiders- en vrouwenkiesrecht, geen ge- volg van sociale aktie van de nieuwe kiezers zelf. Er zijn in Nederland nog onvoldoende krachtige eigen organisaties van immigranten om een dergelijke aktie te voeren. Bovendien waren in de tweede helft van de jaren zeven- tig veel immigranten nog primair op de poli- tiek in hun herkomstland georiënteerd. De recente verkiezingen in Rotterdam laten zien dat de belangstelling van immigranten voor de Nederlandse politiek intussen sterk is toegenomen.

Hoewel het Nederlandse kiesstelsel het op- treden van kleine partijen begunstigt (geen kiesdrempel, geen distriktenstelsel), is het niet waarschijnlijk dat er veel aparte immi- grantenpartijen in de gemeenteraden zullen komen. De niet-Nederlanders vormen rond de 4 % van de Nederlandse bevolking. Deze kate- gorie inwoners is echter zeer heterogeen van samenstelling. Ze wordt gevormd door mensen van zeer verschillende nationaliteiten. Ook

binnen die groepen bestaan grote verschillen in politieke, sociale en religieuze oriënta- tie. Dit vermindert de kans voor een aparte immigrantenpartij om een zetel in de gemeen- teraad te verwerven. Verschillende organisa- ties van immigranten hebben zich ook al uit- gesproken voor deelname aan de verkiezingen via de lijsten van de bestaande (Nederland- se) partijen. Dit is een aanwijzing dat toe- kenning van kiesrecht er wel eens toe zou kunnen bijdragen dat ook de niet-Nederlandse immigranten zich individueel en niet kollek- tief (d.w.z. na eerst sterke eigen organisa- ties te hebben gevormd) in de Nederlandse samenleving zullen gaan integreren.

Voor bestaande politieke partijen zijn immi- granten-kandidaten vooral in de grotere ge- meenten interessant omdat de niet-Nederlan- ders niet over het hele land gelijk verspreid wonen. In sommige grote steden en in enkele grensgemeenten zullen de nieuwe kiezers 5 tot 10 % van het elektorat gaan vormen. Eén van de nu reeds zichtbare effecten van de aan- staande toekenning van het kiesrecht is dan ook dat bijna alle politieke partijen zich bewust zijn gaan afvragen hoe ze zich ten op- zichte van deze nieuwe kiezers moeten gaan opstellen. Gaan we immigranten om de kandida- tenlijst plaatsen of juist niet omdat het mo- gelijk autochtone kiezers zal afschrikken? Hoe kan men goede kandidaten uit immigranten- groepen vinden? Op welke wijze moet de kam- pagne worden gevoerd om kiezers uit die groe- pen te bereiken? In feite gaan sinds kort de politieke partijen zich als volgende belang- rijke institutie in de Nederlandse samenle- ving ook voor immigranten openstellen. Na de bedrijven, de vakbonden en het onderwijs zijn nu ook de politieke partijen gedwongen de Turkse en Marokkaanse immigranten niet langer alleen als voorwerp van beleid of van poli- tieke uitspraken te zien, maar hen ook als machtsfaktor binnen de eigen organisaties te aanvaarden.

Dit alles zal waarschijnlijk niet tot poli- tieke aardverschuivingen leiden. De ervarin- gen in Zweden leren dat het stemgedrag van de immigranten veel gelijkenis vertoont met dat van de autochtone bevolking.

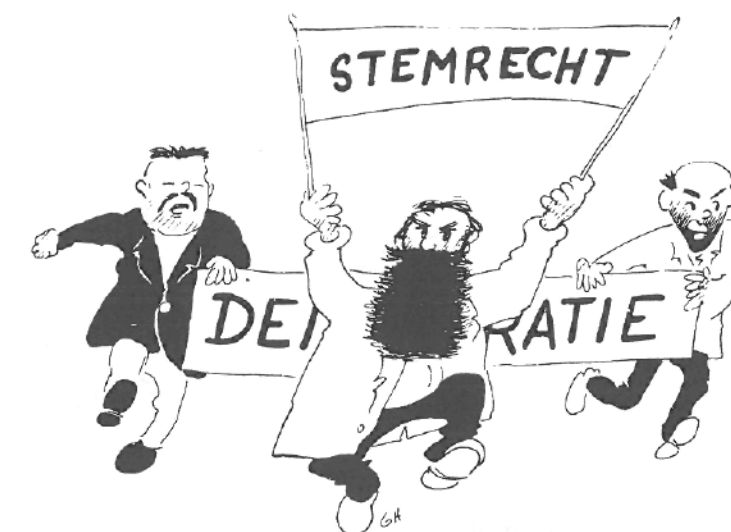
De sociale positie van veel immigranten maakt het begrijpelijk dat socialistische partijen relatief iets meer stemmen krijgen onder im- migranten dan onder autochtone kiezers. Wat betreft de opkomst van niet-Nederlandse kie- zers, kunnen de ervaringen van Skandinavi- sche landen als oriëntatiepunt gelden.

Daar maakte tussen 50 % en 60 % van de bui- tenlandse kiezers gebruik van het stemrecht. De deelgemeenteraadsverkiezingen in Rotter- dam laten grote verschillen in opkomstpercen- tages zien. Bij de verkiezingen in 1980 nam slechts 12 % van de kiesgerechtigde buiten- landers deel, terwijl de totale opkomst 37 % van de kiezers was. In 1984 nam 40 % van de buitenlanders deel, terwijl de totale op- komst 50 % bedroeg. Uit onderzoek bleek dat vooral het optreden van de xenofobe Centrum- partij in de gemeente en in het parlement voor de buitenlanders in 1984 aanleiding was geweest om op grote schaal hun kiesrecht te gaan gebruiken.

De nieuwe kiezers bleken duidelijk belang- stelling voor dit recht te hebben. Ze ge- bruiken dit recht ook om hun politiek stand- punt duidelijk te maken.

Over de toekenning van het kiesrecht aan niet-Nederlanders werd binnen de politieke partijen, in het ambtenarenapparaat en in de bevolking zeer verschillend gedacht. Bij een opiniepeiling in 1982 bleek dat 44 % van de ondervraagde Nederlanders geen stemrecht aan niet-Nederlanders wilde verlenen, 23 % al- leen voor de gemeenteraden en 33 % wilden hen ook kiesrecht voor de landelijke verkie- zingen geven. De duidelijke politieke keuze voor een minderhedenbeleid en de liberale

opstelling van enkele opinieleiders hebben een belangrijke rol gespeeld bij het besluit tot toekenning.

De toekenning van het kiesrecht voor de ge- meenteraden zal niet direkt tot grote veran- deringen in de sociale positie van niet-Ne- derlandse immigranten leiden. Toch is deze toekenning voor hun positie van groot belang. Er kan een symboolwerking van uitgaan naar immigranten én autochtone bevolking. Voor de- ze laatste groep is de boodschap dat de over- heid de immigranten, ongeacht hun nationali- teit, niet langer als tijdelijke gasten of als buitenlanders ziet, maar als medeburgers met (bijna) alle rechten en plichten die Ne- derlanders hebben. Voor de immigranten kan het een teken zijn dat het de overheid ernst is met haar voornemen om de vorming van een permanente groep tweederangsburgers te voor- komen. Het democratisch adagium "no taxation without representation" heeft immers meer ge- wicht in de schaal gelegd dan de juridische of emotionele banden die migranten onvermij- delijk ten opzichte van hun land van herkomst zullen blijven behouden.

C.A. GROENENDIJK

De deelname van immigranten is tot op heden nog maar in beperkte mate voorwerp van onderzoek geweest. Alleen Groot-Brittannië kan bogen op een wat rijkere, doch late traditie op dit specifiek terrein. Bijgevolg kan niet altijd even konsekwent geput worden uit gegevens uit andere landen. Niettemin kunnen we ons toch een globaal beeld vormen hoe immigranten van hun kiesrecht gebruik maken.

BUITENLANDERS

Maviye Karaman
Buitenlanders stemmen in
Leerdam

Jan Rath

Foto: Buitenlanders Bulletin

HOE STEMMEN IMMIGRANTEN ?

De ervaringen in enkele Europese landen

Het kanton Neuchâtel in Zwitserland is lange tijd een unicum geweest. Reeds vanaf 1849 heeft het haar 'vreemde' ingezetenen op lokaal niveau kiesrecht geboden. Nu maken de Italiaanse immigranten daar gebruik van, doch hun opkomst - vooral bij referenda - blijft ver achter bij de toch al niet zo hoge opkomst van de Zwitsers.

In Denemarken zien we eveneens dat immigranten vaker thuis blijven dan autochtonen. In 1981 bij de lokale en regionale verkiezingen is hun opkomst 61 % tegenover 73 % van de Denen.

Nederland blijkt op dit patroon geenszins een uitzondering te zijn. Bij de deelraadsverkiezingen van 1980 te Rotterdam gaat gemiddeld 40 % van de kiesgerechtigden stemmen, maar van de buitenlanders komt niet meer dan 12 % op. Vooral de buitenlandse vrouwen laten het afweten. Bij de deelraadsverkiezingen van 1981 te Amsterdam is het nauwelijks beter. Een gunstiger beeld krijgen we van de opkomst van Surinamers, Antillanen en Molukkers bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1982, ook al blijft hun opkomst, vooral van Surinaamse en Antillaanse jongeren in de grote steden, nog steeds achter bij die van de autochtone bevolking.

Interessant zijn de bevindingen van Brassé & Van Schelven. Zij konstateren dat genaturali-

seerde Italianen, Polen en Slovenen uit het Limburgse Heerlen, die reeds vóór de tweede wereldoorlog naar Nederland kwamen en nu meerdere generaties omvatten, minstens even vaak als 'echte' Heerlenaren gaan stemmen. Brassé en Van Schelven zien in deze opmerkelijke verkiezingsdeelname een aanwijzing voor de 'integratie' van deze immigranten.

Over de situatie in Zweden is meer informatie voorhanden. In 1975 heeft Zweden aan vreemdelingen het kiesrecht verleend voor lokale en regionale verkiezingen. Dit heeft internationaal veel opzien gebaard, omdat het hier - net als in Denemarken en Nederland, maar in tegenstelling tot Neuchâtel - zo duidelijk gaat om één van de belangrijkste konsekwenties van de na-oorlogse immigratie. Door deze fundamentele aanpassing in de wetgeving tracht de Zweedse overheid de immigranten meer bij het Zweedse maatschappelijke leven te betrekken. Ofschoon de opkomstcijfers er op duiden dat dit doel nog niet geheel bereikt is, moet toch worden gekonkludeerd dat de verkiezingsresultaten aanmerkelijk bemoeigender zijn dan elders. Het opkomstpercentage van de immigranten schommelt rond de 60 % ; gemiddeld gaat 90 % van de Zweden naar de stembus.

Het algemene patroon van de lagere opkomst is duidelijk. Er zijn in dit patroon weliswaar variaties in de opkomstpercentages, maar meestal vallen die samen met variaties in de opkomst van autochtonen. Stemmen de ervaringen in Groot-Brittannië hiermee overeen ? Het beeld lijkt hier gevarieerder te zijn. De meeste immigranten die afkomstig zijn uit Gemenebestlanden bezitten de Britse nationaliteit en zij hebben dientengevolge het kiesrecht, ook voor de algemene verkiezingen voor het parlement. Personen die willen stemmen, moeten zich eerst laten registreren. Britse staatsburgers van Westindische afkomst doen dit aanmerkelijk minder dan blanke autochtonen en geregistreerde Westindiërs blijken in vergelijking met de blanke autochtonen bij verkiezingen vaker thuis te blijven. Studlar en Layton-Henri brengen dit in verband met het feit dat deze immigranten hoofdzakelijk behoren tot de achtergestelde groeperingen, die in het algemeen toch minder vaak naar de stembus gaan. Britse staatsburgers van Aziatische afkomst leggen daarentegen een geheel ander stempatroon aan de dag, ondanks (of misschien dankzij) hun grotere registratieachterstand. Het is opmerkelijk hoe hier de geregistreerde Aziatische kiezers een hogere opkomst te zien geven dan de blanke Britten ! Dit geldt voor parlementsverkiezingen. Maar ook op lokaal vlak blijken zij konsekwent fervente stemmers te zijn. Dit heeft niet alleen te maken met het feit dat Aziaten het maatschappelijk wat verder gebracht hebben dan Westindiërs ; er is bijvoorbeeld een snel groeiende Aziatische 'middle class'. Het heeft ook te maken met het bloeiende verenigingsleven dat Aziaten kennen. De eigen organisaties vergroten de weerbaarheid tegen blank ressentiment en zij effectueren een hoge verkiezingsdeelname van Aziaten. Westindiërs zijn op dit punt apatischer en hebben meer de neiging zich terug te trekken. Overigens is hier niet betoogd dat de Aziatische immigranten een hogere verkiezingsopkomst laten zien; dit geldt slechts geregistreerden. Als het gaat om verkiezingsdeelname van alle immigranten, dan blijkt Groot-Brittannië aan het gangbare patroon te beantwoorden : immigranten stemmen minder vaak dan autochtonen.

Partijvoorkeur

Omvangrijke immigrantengroepen kunnen voor politieke partijen een aantrekkelijk electoraat vormen. Maar zijn - omgekeerd - die partijen aantrekkelijk voor de immigranten ? Te oordelen naar de verkiezingsresultaten gaat de voorkeur van de immigranten op de allereerste plaats uit naar de sociaal-demokratische partijen. Of het nu is in Zwitserland, Zweden, Groot-Brittannië of Nederland. De 'ethnic vote' gaat naar de sociaal-demokra-

dossier

ten. Onderzoek in Duitsland naar de partijvoorkeur van Turken wijst op hetzelfde verschijnsel: voor immigranten is de sociaal-demokratische partij absoluut de partij nr. 1.

Vanwaar deze duidelijke voorkeur ? In de allereerste plaats is er het feit dat het overgrote deel van de hierbedoelde immigranten een lagere sociaal-ekonomische positie heeft. Het lijkt voor de hand te liggen dat zij hun heil zoeken bij partijen die meer oog hebben voor de belangen van de arbeidersklasse. 'The party for the working man', dat is voor de meeste immigranten de sociaal-demokratische, al hebben in Zweden immigranten ook relatief vaak op de kommunistische partij gestemd. Hoewel Anwar en Layton-Henri er in Groot-Brittannië op wijzen dat met name de Aziaten, die wat meer in de 'middle class' vertegenwoordigd zijn, wel licht lonken naar de Tories, komen zij toch tot de konklusie dat de massale steun van de etnische kiezers niet alleen geldt voor de lagere strata onder hen, maar ook voor de 'middle class'.

De verblijfsduur van immigranten in het gastland, gekoppeld aan 'integratie' is een belangrijke faktor voor hun stemgedrag. Hammar konstateert dat immigranten die reeds lang in Zweden wonen en er een betere maatschappelijke positie hebben bereikt, een ietwat gevarieerde, meer op het algemene Zweedse patroon gelijkende stemvoorkeur aan de dag leggen. Dit hangt samen met in de loop der tijd verbeterde taalbeheersing, met de toename van kontakten met autochtone Zweden en, algemener, met de 'verzweedsing' van hun gedrag. Een vergelijkbaar patroon zagen we al bij Aziaten in Groot-Brittannië.

In Duitsland benadrukt Esser het verband tussen partijvoorkeur en een andere faktor: de woonomgeving van de (Turkse) immigranten. In de 'betere' buurten waar de concentratie van vreemdelingen lager is en waar deze meer kontakten met autochtonen hebben, krijgen de immigranten enige voorkeur voor andere partijen - als de FDP en de CDU. Studlar wijst er terecht op dat de etnische minderheden meestal (gekoncentreerd) wonen in die wijken, die traditioneel progressieve bolwerken zijn. De etnische kiezers laten zich er wat leiden door de progressieve partijvoorkeur van hun autochtone burens.

Al met al kan gekonkludeerd worden dat de 'integratie' van immigranten met zich meebrengt dat het spectrum van hun politieke oriëntatie zich verbreedt, ook al blijft het leeuwedeel van de immigranten de sociaal-demokraten trouw. Belangrijk is verder de samenstelling van het kandidatenkorps. Een autochtone zaakwaarnemer op de lijst trekt etnische stemmen. Een vertegenwoordiger uit de etnische minderheden zelf spreekt nog veel meer tot de verbeelding van de etnische kiezers.

Een faktor van invloed is voorts de verkiezingskampagne. De praktijk leert dat sociaaldemokraten in vergelijking met andere, concurrerende partijen doorgaans aktiever zijn in het werven van stemmen; tenminste, als ze aktief zijn. De sociaal-demokraten krijgen bovendien meer dan andere partijen steun van de vakbeweging en zij worden vaker door organisaties van immigranten in het zonnetje gezet.

Tenslotte speelt de politieke socialisatie van immigranten van sommige nationaliteiten in het herkomstland een rol. Hammar konstateert dat bijvoorbeeld immigranten uit het socialistische Joegoslavië méér dan immigranten uit andere landen de sociaal-demokraten trouw blijven. Pearson merkt over de verbondenheid van Westindiërs met Labour in Groot-Brittannië op dat dit een erfenis uit de Cariben is, waar de 'middle class' zo klein is, dat elke politieke organisatie brede steun moet verkrijgen van de massa kleine boeren en arbeiders. De Britse Labour Party profiteert thans ten volle van deze Westindische erfenis.

Maken de andere politieke partijen dan helemaal geen kans? Zeker wel, met name wanneer zij hun beleid, verkiezingskampagne en kandidatenkorps toespitsen op de politieke wensen van de etnische minderheden. In Nederland zijn momenteel de potentiële kanshebbers het CDA en klein links. De ervaringen bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen tonen aan dat het voor deze partijen beslist niet onmogelijk is de PvdA etnische stemmen te ontfutselen. De lokale politieke machtsverhoudingen bepalen deels de kansen van deze partijen. Zo heeft zelfs de VVD in 1982 in enkele kleine stadjes waar de liberalen sterk vertegenwoordigd zijn, een aantal Molukse stemmen op zich weten te verenigen. Kortom, andere partijen zijn niet bij voorbaat kansloos, maar het zal hen beslist niet meevallen etnische stemmen te verwerven.

Een te verwachten fenomeen, vooral bij lokale verkiezingen, is het optreden van immigrantenpartijen. In Zweden en Groot-Brittannië treden immigrantenpartijen naar voren, maar er is nog nimmer een kandidaat uit zulke partijen verkozen.

Hoe zit dit in Nederland? Al tijdens de behandeling van de Grondwetswijziging, die het niet-Nederlandse ingezetenen mogelijk moest maken deel te nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen, stonden verontruste Kamerleden op die wezen op die mogelijkheid. De kommunistische parlementariër Bakker vreesde dat de Turkse Grijsse Wolven als politieke partij zouden meedoen, en het GPV-Kamerlid * Verburgh zag de moslims in ons land overgaan tot eigen partijvorming. Het komt inderdaad voor dat immigranten, niet zelden met de hulp van autochtonen, eigen partijen oprich-

ten, doch meestal betreft het lokale gelegenheidsorganisaties die een kort leven beschoren zijn en direkt na de verkiezingen uiteenvallen. De immigrantenpartijen die daadwerkelijk met de groten meestrijden om de gunst van de (etnische) kiezers, weten wel een aantal stemmen te vergaren. Evenwel, tot nu toe is dit veruit onvoldoende geweest om zelfs maar één zetel te behalen, de soms felle campagne en retoriek ten spijt. Interessant is dat de leiders vaak personen zijn die ooit aktief zijn geweest binnen een gevestigde partij, zoals de PvdA of soms het CDA. Deze politieke ondernemers hebben op een gegeven moment hun eigen partij opgericht uit protest tegen de koers van de partij (met name op het gebied van het minderhedenbeleid) of uit rancune omdat de partij hen niet (snel genoeg) heeft willen als kandidaat op de lijst zetten. Vooralsnog vormen deze partijtjes geen reële bedreiging van de gevestigde politiek, zoals sommigen vrezen. Immers, de etnische kiezers manifesteren zich voornamelijk in de sociaal-demokratische partij en niet in immigrantenpartijen.

Etnische kandidaten

Eén van de meer in het oog springende aspecten van de deelname van migranten aan de politiek, is het optreden van 'etnische kandidaten', dat zijn kandidaten die behoren tot de etnische minderheden.

Over het partijlidmaatschap van immigranten, voorwaarde voor kandidaatstelling, zijn vrijwel geen betrouwbare cijfers voorhanden. Relatief weinig immigranten melden zich aan als lid. Partijleden zien zelden een immigrant als partijgenoot, en de meeste partijafdelingen hebben ook geen (intensieve) contacten met (vertegenwoordigers van) de etnische gemeenschappen. De gebrekkige aansluiting van immigranten bij politieke partijen doet zich vooral gevoelen ten tijde van verkiezingen.

Hoewel in Zweden de immigranten betrekkelijk sterk in het kandidatenkorps vertegenwoordigd zijn, zijnde ervaringen met het passieve stemrecht weinig spektakulair. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1979 rekent Hammar voor dat waar 8 % van het electoraat van vreemde herkomst is, niet meer dan 4 % van de kandidaten dat is. Deze 2513 immigranten staan bovendien overwegend op lage en onverkiesbare plaatsen, al ligt dit bij de progressieve partijen gunstiger. Tenslotte is het de vraag of deze kandidaten 'echte' vreemdelingen genoemd mogen worden. Het merendeel wordt gevormd door 'immigrantenkandidaten', die het Zweedse staatsburgerschap al hadden aangenomen. Tussen de 13.368 uiteinde-

* Gereformeerde Protestantse Vereniging

lijk gekozen gemeenteraadsleden zitten 490 immigranten. Evenwel maar 89 van hen, nagenoeg allen progressieven, hebben nog hun oorspronkelijke nationaliteit. De verkiezing in 1979 van twee genaturaliseerde Zweden in de Riksdag, het parlement, mag hier niet onvermeld blijven. Het gaat om een 'Griekse' communist en een 'Finse' sociaal-demokraat.

Het volgende patroon wordt zichtbaar: immigranten zijn ondervertegenwoordigd in het kandidatenkorps. De kans om etnische kandidaten aan te treffen is het hoogst bij lokale verkiezingen. Bij verkiezingen op hoger niveau vinden we relatief minder etnische kandidaten. De meeste etnische kandidaten staan op lijsten van progressieve partijen. Echter, dan nog staan zij opvallend vaak op 'oninteressante' plaatsen.

In Groot-Brittannië zien we een vergelijkbaar patroon. Het vaakst worden immigranten gekandideerd in kiesdistrikten waar veel immigranten wonen, met name in Groot-Londen en industriesteden als Birmingham. Niettemin zijn ook hier de immigranten ondervertegenwoordigd in de kandidatenkorpsen. Bij de laatste algemene verkiezingen in 1983 is het zelfs zo dat immigranten vrijwel uitsluitend gekandideerd zijn in kiesdistrikten die voor hun partij, met name Labour en de Tories, bij voorbaat kansloos zijn.

En in Nederland? Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1982 prijken enkele Surinamers op de lijsten, echter op zeer lage plaatsen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in datzelfde jaar heeft Bovenkerk niet meer dan enkele tientallen Surinaamse, Antilliaanse en Molukse kandidaten gevonden, terwijl dit op grond van hun aandeel in het electoraat ruim 900 had moeten zijn. Daarbij komt dat meer dan de helft van deze etnische kandidaten op lijsten van zelf-opgerichte immigrantenpartijen staat. Van de overigen zijn de meesten gekandideerd door de PvdA; een kleiner aantal staat op de CDA-lijsten of op lijsten van

klein links. Slechts een handvol immigranten staat op een verkiesbare plaats.

Het feit dat immigranten vaak onverkiesbare plaatsen innemen, doet bij etnische minderheden soms het gevoel ontstaan slechts als trekpleister gebruikt te worden. Er wordt, ook bij concurrerende partijen, soms smalend gesproken van 'fop-kandidaten'. In Zweden blijken degenen, die het in hun partij ver brengen, vaak genaturaliseerden te zijn. Dit wijst erop dat het de wat meer 'aangepaste' types moeten zijn en dit vermoeden wordt in Nederland bevestigd. De etnische kandidaten beheersen hier in het algemeen de taal goed, weten uitstekend de weg in de Nederlandse maatschappij en hebben daar ook een redelijke positie bereikt. Voor hen geldt bovendien dat zij nauwe banden onderhouden met etnische organisaties en/of het kategoriale sociaal-kulturele welzijnswerk. Het is geen uitzondering dat zij daarin kaderfuncties hebben. In de partij afficheren zij zichzelf als 'minderhedenskundige' of zij worden door hun partijgenoten hiertoe automatisch gebombardeerd. Het komt echter voor dat zij moeten concurreren met autochtone partijgenoten, die zichzelf op het terrein van de minderheden minstens even deskundig beschouwen. De immigranten vervullen een uiterst belangrijke rol in het informeren van de partijleden over het reilen en zeilen van etnische minderheden. Hun aanwezigheid in de partij blijkt vaak een 'eye-opener' te zijn: meer dan eens realiseert men in de partij pas nu dat het minderheden-vraagstuk uitgebreide aandacht nodig heeft. In tegenstelling tot wat vaak vermoed wordt, maken deze immigranten niet zelden bliksemkarrières, te meer omdat zij vaak de eerste en enige immigranten in hun partijafdeling zijn. Soms wordt zo'n carrière bekroond met een kandidaatschap, en voor zover deze kandidaat als etnische kandidaat geprofileerd wordt, fungeert hij als symbool van de solidariteit die de partij met de etnische minderheden wil betrachten. Daarnaast is men in de partij geenzins afkerig van de etnische stemmen die uit deze kandidatuur worden verwacht.

Is de verwachting van politieke partijen dat etnische kandidaten kiezers trekken, gerechtvaardigd? Volgens sommigen leidt de kandidatuur van immigranten tot winst van etnische stemmen, vooral - of beter: juist - als die kandidaten op een lijst van de sociaal-demokratische partij staan en zij een speciale campagne gericht op de eigen achterban kunnen voeren. Volgens anderen leidt die kandidatuur amper tot stemmenwinst. Le Lohé meent dat de verwachting van de wervende invloed van die kandidaten vaak te hoog gespannen is.

Eventuele pogingen van de Tories, de Alliance of anderen om de 'ethnic bloc vote' voor Labour te doorbreken door een immigrant

te kandideren, lijken derhalve weinig succesvol te zijn. Le Lohé wijst erop dat de wens van bijvoorbeeld Aziaten om Labour te stemmen sterker is dan hun eventuele bereidheid om een gekleurde kandidaat van de verkeerde partij te steunen, alleen vanwege zijn afkomst. Aan de andere kant hebben Anwar in Groot-Brittannië en Bovenkerk in Nederland aangetoond dat een doorbraak ten gunste van andere partijen niet uitgesloten is. In weerwil van de stelling van Le Lohé is het mogelijk gebleken dat vooraanstaande immigranten hun perstige met een personalistische campagne in stemmen hebben kunnen omzetten, ook al was dat voor de verkeerde partij. Hun klinkende overwinningen zijn echter meer uitzondering dan regel. Niettemin is het een aanwijzing dat etnische kandidaten etnische stemmen opleveren. Dit betekent echter geenszins dat politieke partijen, die immigranten kandideren, te allen tijde hiervan profijt hebben. Er is immers altijd nog de mogelijkheid dat traditionele blanke kiezers door deze etnische kandidaten afgeschrikt worden, hetgeen het aantal stemmen op de partij negatief kan beïnvloeden. Hierover later meer.

Invloed van het herkomstland

Tot nu toe zijn er geen overtuigende aanwijzingen dat vanuit ambassades druk op etnische kiezers uitgeoefend wordt om hun stem op een bepaalde wijze uit te brengen. Maar dit betekent helemaal niet dat de immigranten vrij zijn van invloeden uit het herkomstland. Op verscheidene manieren manifesteren die zich.

Ten eerste geldt voor veel immigranten dat hun *politieke socialisatie* heeft plaatsgevonden in hun vaderland. Met hun migratie hebben zij nog niet verleerd hoe daar vroeger politiek bedreven werd. We zagen reeds dat Britse Westindiërs in de Labour Party het equivalent hebben gevonden van de partijen, die zij in het Caribisch gebied gewend waren. Tot hun politiek kulturele bagage behoort ook de meer instrumentalistische houding: een partij of kandidaat, die zich blijvend wil verheugen in de voorkeur van de Westindiërs, zal zich in woorden én daden voor hen moeten waarmaken. Laten zij dat na, dan lopen zij grote kans deze etnische stemmen te verspelen. In veel landen tenslotte

draagt de politiek een personalistisch karakter; patroon-kliënt relaties beheersen er het politieke bedrijf. De manier waarop immigranten tegen de politiek van het gastland aankijken wordt door deze kultureel bepaalde factoren beïnvloed, ook al zijn de omstandigheden waarin verkiezingen plaatsvinden en de belangen van de kiezers en kandidaten anders.

Ten tweede spelen de *politieke verhoudingen van het herkomstland* een rol. Politieke tegenstellingen houden evenmin op te bestaan met het vertrek naar Noord-West-Europa; soms zelfs is dit de enige plaats waar oppositie mogelijk is. Er zijn verscheidene 'buitenlandse' politieke partijen, die in Nederland afdelingen hebben, en voorts onderhouden tal van 'zelforganisaties' nauwe banden met (al dan niet toegestane) partijen uit het herkomstland. De ervaringen met verkiezingen voor migrantenadviesraden leren ons, dat deze afdelingen en organisaties zich op eigen wijze met de verkiezingen bezighouden.

Ten derde kunnen immigranten zich laten leiden door de *reakties van politieke partijen uit het gastland* op de politieke ontwikkelingen van het herkomstland. Immigrant zijn hier extra alert voor, omdat het gaat over zaken waar zij zich heel persoonlijk bij betrokken voelen. Het komt voor dat zij steun geven aan een bepaalde politieke partij juist vanwege haar houding ten opzichte van het herkomstland. Dat kan tot beider voordeel zijn.

Politieke betekenis

De deelname van immigranten aan de politiek van het ontvangende land heeft nergens tot dramatische, politieke aardverschuivingen geleid. Desondanks moet de 'ethnic bloc vote' wel als een nieuwe politieke realiteit onder ogen gezien worden. Wat is de invloed van die 'ethnic vote'?

In Groot-Brittannië wordt de mate van invloed bepaald door het distriktenstelsel, waarin minderheden een wipfunctie kunnen vervullen. Het meest voor de hand liggend is dat de 'ethnic vote' Labour daar over de streep trekt. Studlar waarschuwt ons evenwel met nadruk dat de uitslag door veel meer factoren dan alleen de 'ethnic vote' bepaald wordt en derhalve moet het politieke gewicht van die 'ethnic

vote' beslist niet overdreven worden. Het heeft hooguit de positie van de sociaal-demokraten licht versterkt of het heeft de verzwakking van die positie enigszins opgevangen. In Zwitserland en Nederland wordt de invloed van de etnische kiezers op de politieke verhoudingen evenmin erg groot geschat, al zijn er opmerkelijke lokale uitzonderingen. In de stad Gotenburg in Zweden hebben de buitenlandse kiezers in 1976 de balans nog juist doen omslaan in het voordeel van de sociaal-demokraten. En in de stad Den Haag hebben de stemmen van de Surinamers alléén al een sociaal-demokratische gemeenteraadszetel opgeleverd.

De uitzonderlijke ervaringen in Den Haag zijn in meerdere opzichten interessant. De strijd om de etnische kiezer is daar volop gaande, doordat - na het overweldigende succes van een PvdA-immigrant - het concurrerende CDA ook een immigrant op haar lijst heeft geplaatst. Belangrijker is dat (wellicht mede hierdoor) de opkomst van de etnische kiezers in Haagse wijken (waar de concentratie van vreemdelingen hoog is) tegen de algemene trend in hoger is dan de opkomst van de autochtone Hagenaars. Omdat zij bovendien méér dan autochtonen op de PvdA stemmen, kan verondersteld worden dat de etnische kiezers aldaar het klassieke PvdA-elektoraat deels vervangen.

De bevindingen van Esser in Duitsland wijzen op eenzelfde ontwikkeling. Zij spreken in dit verband van een 'ruil' van sociaal stijgende Duitse arbeiders, die tot voor kort het traditionele sociaal-demokratische elektoraat hebben gevormd, met de 'onderlaag' van vreemdelingen in de maatschappij. Esser wijst erop dat een groot deel van de bevolking uit de grote Duitse steden uit vreemdelingen bestaat die niet kiesgerechtigd zijn. De sociaal-demokraten kunnen bijgevolg geen munt slaan uit dit kiezerspotentieel. De praktijk in andere landen, waar dit wel kan, laat echter zien dat de voor de hand liggende zetelwinst van de sociaal-demokraten veelal uitblijft. Weliswaar gaan de meeste etnische stemmen naar de sociaal-demokraten, maar de opkomst van etnische kiezers is doorgaans lager.

Maar dit is niet de enige verklaring. Politieke partijen, vooral de sociaal-demokraten, zien zich voor een interessant dilemma geplaatst: het schenken van aandacht aan etnische minderheden en het plaatsen van etnische kandidaten levert weliswaar stemmenwinst op van immigranten, maar aan de andere kant blijkt het bij blanke autochtonen reacties van afkeer op te roepen.

Men zou kunnen veronderstellen dat het publieke optreden van anti-vreemdelingenpartijen en -kandidaten konsekwenties heeft voor de verkiezingsdeelname van immigranten. Over de politieke reacties van immigranten hierop of,

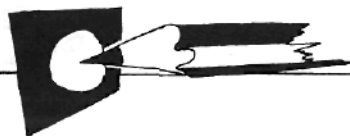
algemener, op de maatschappij waarin discriminatie tegen vreemdelingen lijkt toe te nemen, lopen de meningen uiteen. Immigrant kunnen vervallen in apathie of zij organiseren zich op basis van hun klasseposities in de gevestigde arbeidersbewegingen. Zij kunnen ook reageren door militante etnische organisaties op te richten, die in een staat van voortdurende verdediging tegen de hen 'vijandig' gezinde maatschappij verkeren. De deelnemers onthouden zich bewust van deelname aan maatschappelijke instituties, zoals de verkiezingen.

Anwar toont aan dat ook een geheel andere reactie mogelijk is. Hij beschrijft in zijn cases hoe Pakistani extra gemotiveerd door de agressieve campagne van anti-immigrantpartijen en masse in de verkiezingen participeren. Voor de partij waarin zij het meeste vertrouwen hebben blijkt dit doorslaggevend te zijn om het distrikt te winnen. Na afloop blijkt dat niet alleen de interne kohesie en de politieke mobilisatie gunstig beïnvloed zijn, buitendien blijkt dat de Pakistani na deze ervaring algemeen bewust zijn geworden van hun politieke kracht. Van groot belang - naast hun eigen inzet - was het gehoor dat zij bij een politieke partij kregen. Het is in Nederland niet onwaarschijnlijk dat discriminatie en het geveerde optreden van de Centruumpartij juist de opkomst van etnische kiezers zal stimuleren, ofschoon ook andere reacties mogelijk blijken te zijn. Meer dan in het verleden het geval was, zullen de gevestigde politieke partijen zich bezighouden met het delicate minderhedenvraagstuk. De opkomst van de Centruumpartij dwingt hen hier toe, maar ook de komende uitbreiding van het elektoraat met een groot aantal etnische kiesgerechtigden.

De politieke partijen staan voor een moeilijke keuze. Willen zij de etnische kiezers niet van zich vervreemden en willen zij niet het risico lopen beschuldigd te worden minderheden te discrimineren, dan zullen zij de belangen van de immigranten duidelijk moeten behartigen. Aan de andere kant willen zij de autochtone kiezers niet verliezen door een te grote betrokkenheid met de minderheden aan de dag te leggen. Zeker is dat men zich thans binnen de partijen intensief met dit dilemma bezig houdt. Veel hangt af van plaatselijke initiatieven; het gaat immers om plaatselijke verkiezingen. In hoeverre Nederlandse partijen etnische kiezers zullen aanspreken, zal pas na de verkiezingen blijken. Onontbeerlijk is echter een actieve rol, die immigranten - meer dan tot nu toe het geval is - binnen politieke partijen zullen moeten spelen.

Jan Rath

NEDERLANDSE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN

Zowat 300.000 buitenlanders gingen op 19 maart voor het eerst naar de stembus om er een gemeenteraad te kiezen. De maanden ervoor werd door de overheid een grootscheepse campagne gevoerd om deze groep vertrouwd te maken met hun nieuwverworven recht en met het politiek bedrijf in Nederland.

Een exakt cijfer over de opkomst van buitenlanders is niet precies gekend. Volgens een enquête van het N.C.B. zou in Rotterdam 38 % van de buitenlanders hun stem uitgebracht hebben, terwijl de totale opkomst (alle kiesgerechtigden) 72 % bedroeg. Vooral de opkomst van de Marokkanen zou aan de lage kant gelegen hebben. Dat zou te maken hebben met de uitspraak van Hassan II dat hij het deelnemen aan gemeenteraadsverkiezingen niet wenselijk vond. Drie Marokkaanse kandidaten trokken zich na deze oproep terug. Angst voor represailles bij een eventuele terugkeer of vakantie domineerde het verkiezingsklimaat binnen de Marokkaanse gemeenschap. Ook sommige leiders van moskeeën hebben opgeroepen niet te gaan stemmen.

De PvdA komt als grote winnaar uit deze verkiezingen, die voornamelijk in het teken van de komende parlementsverkiezingen stonden. Immigranten hadden aan al de prognoses, die op basis van de uitslagen van 19 maart gemaakt werden, geen boodschap, vermits ze aan de parlementsverkiezingen niet mogen deelnemen. De VVD boert achteruit en het CDA weet de schade te beperken. Volgens een beperkte telefonische enquête van het N.C.B. zou 80 % van de door vreemdelingen uitgebrachte stemmen naar de PvdA gegaan zijn.

Een twintigtal buitenlandse kandidaten werden als raadslid verkozen. Onder hen vooral Turkse migranten waarvan de meesten op PvdA-lijsten stonden. In Oss slaagde een exclusief buitenlandse partij er in een zetel in wacht te slepen. De plaatselijke Alliantie van Immigranten in Rotterdam was minder fortuinlijk. Het N.C.B. gewaagt van een 'redelijk succes', omdat het aantal vreemde kandidaten op een verkiesbare plaats niet veel hoger lag dan het aantal verkozenen.

De anti-vreemdelingenpartijen tenslotte. In vergelijking met de Europese verkiezingen van 1984 verloor de Centruumpartij ongeveer de helft van haar elektorale aanhang. Wel behaalde ze vijf zetels, waarvan telkens één in de steden Amsterdam, Rotterdam en Utrecht. Volgens de uitslagen van '84 had de partij in ruim 40 gemeenten een zetel kunnen behalen. Dat het niet zover gekomen is, kan een gevolg zijn van de uitbreiding van het gemeentelijk stemrecht tot vreemdelingen, maar waarschijnlijk is dat ook interne ruzies

Gemeentelijk stemrecht voor buitenlanders in Europa

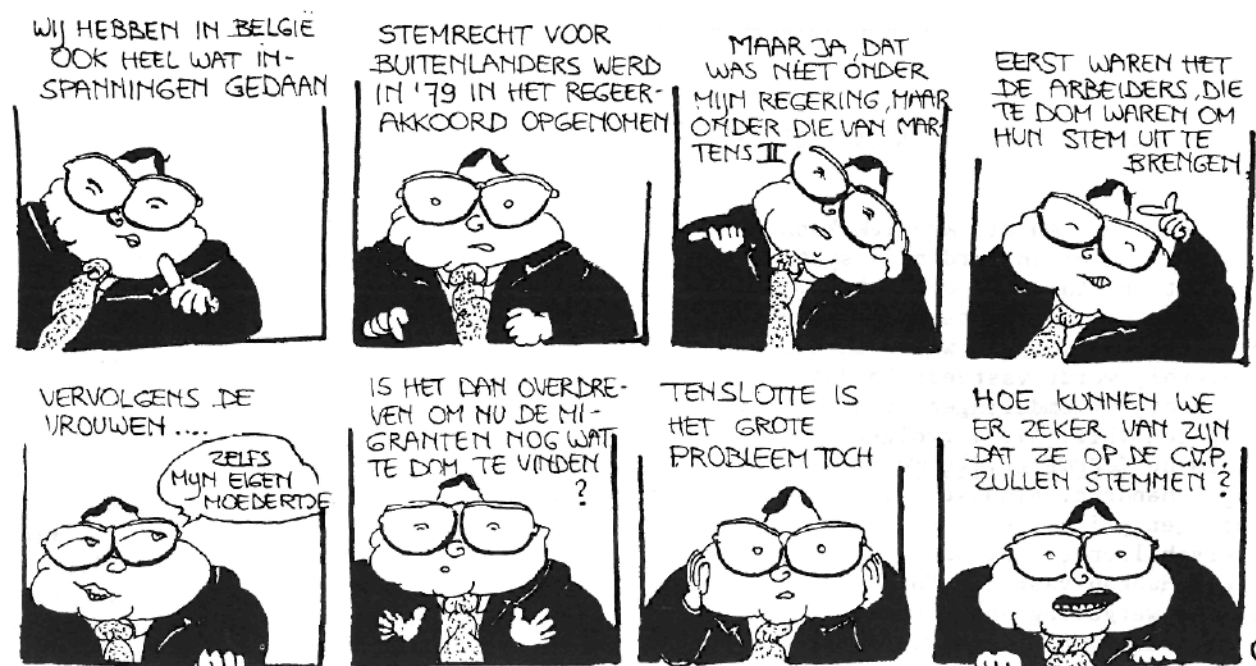
	toekennings- jaar	stemgerechtigden *
Zweden	1975	alle nationaliteiten
Denemarken	1977	skandinaven
Noorwegen	1978	skandinaven
Finland	1979	skandinaven
Denemarken	1981	alle nationaliteiten
Noorwegen	1982	alle nationaliteiten
Nederland	1985	alle nationaliteiten
Neuchâtel (Zwits.)	1849	alle nationaliteiten
Jura (Zwits.)	1980	alle nationaliteiten

* natuurlijk geldt dit slechts onder bepaalde voorwaarden (verblijfsduur - vestiging).

Bron: Hammar, T., 'Election year '85: Immigrant Voting Rights and Electoral Turnout', gecit. in International Migration Review, 3, 1985.

hieraan ten grondslag liggen. Ook de Centrum-Demokraten, een afsplitsing rond de figuur

van Janmaat, kregen geen voet aan de grond. Gelukkig maar.

Boven : Objectif '82 ijverde voor gemeentelijk stemrecht voor migranten. Na de gemeenteraadsverkiezingen stierf het initiatief een stille dood. Nu heeft het Platform Migrantenorganisaties de oprichting van 'STEMRECHT '88' aangekondigd.

Rechts : Beeld uit de gemeenteraadsverkiezingen van 1982, waarbij de aanwezigheid van immigranten in een aantal gemeenten niet ongemerkt voorbij ging. Let op de turkensnor van 'Nieuwe Kracht' Bessemans.

Dokumentatie

Deze rubriek wordt verzorgd door de dokumentatiedienst van het V.O.CO.M. en Bareel.

Materiaal ter aankondiging kunt u zenden aan Bareel, Poststraat 156, 1030 Brussel.

KRONIEK VAN EEN WANDELING OP EN OVER DE GRENZEN VAN HET BINDEND KARAKTER VAN OVEREENKOMSTEN

'Kort en goed' zou men die kroniek kunnen noemen. De opbouw ervan werd vrij systematisch opgevat en start met de 'bekwaamheid van vreemdelingen' om rechtshandelingen te stellen in verband met hun woon- en huursituatie. Hierbij wordt vastgesteld dat deze bekwaamheid bij vreemdelingen even groot is als bij Belgen (blz. 5). Vervolgens wordt de kwestie van de toepasselijke woon- en huurwetgeving behandeld. Alhoewel de kontrakterende partijen principieel de keuze hebben tussen verschillende (nationale) rechtsregels, stelt Hubeau vast dat "bijna steeds de Belgische wetgeving van toepassing zal zijn op overeenkomsten in verband met huursituatie (...) wanneer deze worden gesloten tussen een Belg en een niet-Belg of twee niet-Belgen, maar met betrekking tot een in België gelegen onroerend goed" (blz. 15). In een derde deel - kernstuk van deze kroniek - wordt de 'totstandkoming, uitvoering en beëindiging van overeenkomsten van vreemdelingen in verband met woon- en huursituatie' behandeld. Deze vrij juridisch-technische materie kan - hoewel de tekst bijzonder duidelijk is opgesteld - in deze bespreking nauwelijks worden samengevat.

Vermeldenswaard is de grote aandacht en het belang dat de auteur hecht aan de goede trouw: de bescherming van de medekontraktant. Het recht bengelt hier tussen twee verschillende (rechts)opvattingen. Een eerste stelt de (ongelijke) positie van de partijen centraal; de tweede de aangegane verbintenis en de principiële verbondenheid van de vreemdeling-kontraktant, waaraan niet kan of mag getornd worden. Tussen die twee rechtsregels, die haaks op elkaar staan, vormt de 'goede trouw' het sluitstuk om de respektieve belangen van verhuurder en huurder optimaal te waarborgen. Maar dit houdt bijvoorbeeld in dat "het kontrakteren met een partij van vreemde nationaliteit voor de mede-kontraktant een zekere onderzoeksplicht voor gevolg heeft (...) alsook een zekere informatieplicht" (blz. 60).

Tenslotte worden nog twee hoofdstukken gewijd aan meer specifieke problemen: de rassendiskriminatie in de huisvestingssituatie en de administratieve verblijfssituatie van vreemdelingen (voornamelijk de gemeentelijke

DE WOONSITUATIE VAN VREEMDELINGEN

inschrijving). Wat het eerste betreft, onderstreept Hubeau de huidige, knettergekke - of beleefder uitgedrukt de schizofrene - situatie van de wet op door racisme of xenofobie ingegeven daden (30 juli 1981). Het weigeren van huisvesting aan een vreemdeling is niet strafbaar, wel de wil tot diskriminatie, voor zover dit in het openbaar gebeurt, of in geschriften voorkomt. Met andere woorden het uithangen van affiches waarop geschreven staat "Te Huur: Niet voor Vreemdelingen" is strafbaar. Het weigeren om een woning aan een vreemdeling te verhuren is niet strafbaar, ... voor zover dat niet in het openbaar gebeurt. Bijgevolg is de afdwingbaarheid van deze wet met betrekking tot de huisvesting nagenoeg onmogelijk.

De weigering tot inschrijving in de gemeente, tenslotte, is een bijkomende belasting voor de goede afwikkeling van huurovereenkomsten tussen eigenaars en niet-Belgische huurders.

Dit zijn enkele belangrijke elementen uit deze 'kroniek' over de huurovereenkomsten. Alhoewel de auteur zich vrij strak en strikt aan de analyse van het recht houdt, moet dit boek zeker aanbevolen worden voor wie in de migrantenhuisvestingssector actief is. Hiermee zal hij/zij goed kunnen begrijpen hoe 'het recht zonder de macht' zelden (of nooit?) rechtvaardig is.

Albert Martens

B. Hubeau, Rechtshandelingen van vreemdelingen in verband met hun woonsituatie, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1985, 120 blz.

TE HUUR

X Te huur: KAMERS voor Belgische studenten, 9 Leuven.

11-006962-06

Boeken

Rath J., Migranten, de Centrupartij en de deelraadsverkiezingen van 16 mei 1984 te Rotterdam, Centrum voor Onderzoek van Maatschappelijke Tegenstellingen, uitg. 20 Rijksuniversiteit Leiden, 1985, 154 blz.

Resultaten van een onderzoek uitgevoerd tussen februari '84 en juni '85, over deelgemeenteraadsverkiezingen en de opkomst van een anti-vreemdelingenpartij. Zie bijdrage van Jan Rath aan het Dossier 'Migranten en politiek' in dit nummer.

De lucht is zwaar als lood. Turkije 5 jaar na de staatsgreep, uitgave van het Internationaal Ontmoetingscentrum (I.O.C.), Hasselt, 1985 100 blz.

Reiservaringen met veel aandacht voor het kulturele en literaire leven in Turkije. De veelheid aan politieke, economische en sociale gegevens maken het boek zeer geschikt voor onderwijs.

I.O.C., Lazarijstraat 6 3500 Hasselt. Tel. 011/25. 23.41. Prijs: 120 fr.

Hermans Ph., Maatschappij en individu in Marokko, een antropologische benadering, reeks 'Cultuur en Migratie', 1985, nr. 1, 142 blz.

Geografische, historische en linguïstische schets van Marokko, de ekonomie, de familie, extrafamiliale relaties en structuren en de betekenis van geloof en islam in dit land.

Van der Pennen T. en Wuertz K., Bouwen voor de kleurrijke buurt, VUGA, Den Haag, 1985, 214 blz.

Verslag van een onderzoek van de ROV (Onderzoekscentrum Ruimtelijke Ontwikkeling en Volkshuisvesting). Stadsvernieuwing en bewonersparticipatie waren onderwerp van onderzoek in een aantal wijken met een relatief groot aandeel allochtone bewoners. Vanuit bewoners- en beleidsperspektief werden knelpunten vergeleken.

Halil Gür, Gekke Mustafa en andere verhalen, De Geus, Breda, 1985, 108 blz.

Tien korte verhalen van een Turk, die in Nederland belandt.

Amsterdams Centrum voor Buitenlanders, Het kiesrecht voor buitenlanders en de nieuwe kiezers. Achtergronden, meningen, discussies, 1986, 128 blz.

De geschiedenis van het stemrecht van buitenlanders in Nederland en de betekenis er-

van voor de Nederlandse immigranten. Enkele 'bekende' buitenlanders wordt om hun mening gevraagd.

Tahsin Inciri, Turkse Muziek, Oriëntatie Immigranten Lektuur, NBLC, 1985, Den Haag, 92 blz.

De Moor E. (red.), Arabisch en Turks op school. Discussies over eigen taal- en kultuuronderwijs, Dick Coutinho, Muiderberg, 1985, 134 blz.

Verskillende bijdragen over het onderwijzen van taal en cultuur van herkomst. Daarin komen o.a. ook een Turkse leerkracht en een aantal Marokkanen over deze problematiek aan het woord. Hoewel elk onderwijsbestel zijn eigen specifieke moeilijkheden heeft, is deze discussie ook voor België van fundamenteel belang.

Kaldenbach H., Diskriminatie. Hoe reageer je erop? De Toorts, Haarlem, 1986, 120 blz.

Angsten, vooroordelen als het resultaat van een leerproces, wat moet je met stereotypen, fascisme zijn aantrekkelijkheid doen verliezen, hoe herken je vooroordelen? Dit praktisch bruikbaar boek, dat de nadruk legt op individuele reacties in allerlei situaties, wil dit nader toelichten.

Aspeslagh R., Zij en wij. Hoe groepen tegenover elkaar staan, Vredesopbouw Utrecht, 1985, 153 blz.

Lesmateriaal inzake vooroordelen, racisme en diskriminatie bedoeld voor het lager middelbaar en beroepsonder-

wijs. Gedeelten eruit lenen zich ook goed voor andere typen van vorming.

Leila Sebbar, *Fatima. De Algerijnse vrouwen op het plein*, Van Gennep, Amsterdam 1985, 187 blz.

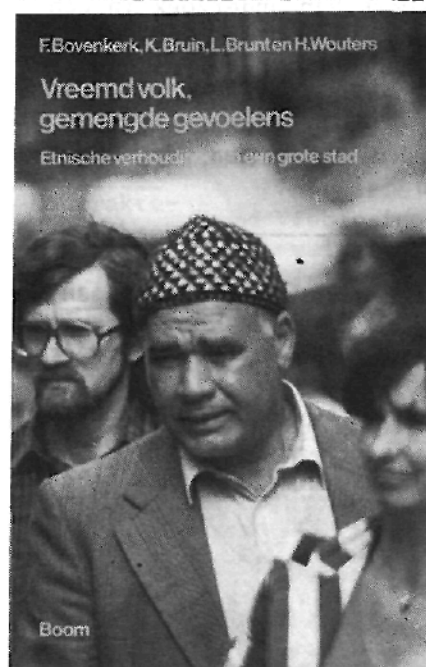
Roman over de werelden van twee generaties (moeder en dochter) Algerijnen in Frankrijk. Leila Sebbar publiceert ook over taal- en letterkunde en over sociologische onderwerpen, als vrouwen-socialisatie en geweld tegen jonge meisjes.

Nalbantoglu P., *De krullen van Mine. Vijftien portretten van Turkse migrantenjongeren*, Sara, Amsterdam, 1985, 283 blz.

In verhaalvorm schetst Papatya Nalbantoglu een portret van de tweede generatie Turken in Nederland: hoe ze proberen te overleven tussen tegenstrijdige verwachtingen die op hen afgevuurd worden: thuis, de Turkse gemeenschap, de school, hun vriendjes ... Vanuit haar positie als Turkse en onderwijzeres analyseert de schrijfster een situatie waarmee ze dagelijks in contact komt. Uit het nawoord: 'Naar mijn mening is de opvang en het onderwijs aan de migrantenkinderen op een subtiele manier politiek bepaald. Dagelijks wordt het verschijnsel 'buitenlandse kinderen' op school en straat krachtig bevestigd, gelegitimeerd en gereproduceerd. (...) De beleidsmakers mogen niet zo gemakkelijk aanpassing, die neerkomt op onderdrukking realiseren over de rug van de migrantenjongeren heen. Daarom is dit boek ook een bijdrage aan de strijd tegen dit onrecht'.

Ahdaf Soueif, *Aïsha*, Het Wereldvenster, Weesp, 1985, 150 blz. (Nabije-Oostenreeks)

Acht thematisch met elkaar vervlochten verhalen vormen de debuutroman van de Egyptische Ahdaf Soueif. Vooral de positie van de vrouw in het traditionalistische Egypte is onderwerp van kritiek.

Bovenkerk F., Bruin K., Brunten L. en Wouters H., *Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in een grote stad*, Boom, Meppel, 1985, 332 blz.

Een beschrijvende analyse van de Utrechtse wijken Lombok en De Betonbuurt: hoe Nederlanders en migranten erin het leven van elke dag met elkaar samenleven. Uitgangspunt waren enkele rellen in deze stad, die werden afgeschilderd als echte 'rassenrellen'. Vanuit de specifieke situatie werd gezocht naar de diepere achtergronden van deze wrijvingen.

Gaudio A. en Pelletier R., *Femmes d'Islam ou le sexe interdit*, Denoël, Paris, 1980, 191 blz.

Werner H. König I., *Ausländerbeschäftigung und Ausländerpolitik in einigen West-europäischen Industriestaaten*, Beitrag 89, Nürnberg, 1984, 81 blz.

Een uitgave van het Institut für Arbeitsmarkt und Berufsforschung der Bundesanstalt für Arbeit. Overzicht van de wetgeving inzake verblijf en arbeidsreglementering in verschillende West-Europese landen.

Bensaïd N., e.a., *La société face au racisme, Le Genre Humain 11*, tijdschrift in boekvorm, Ed. Complexe, Paris 278 blz.

Bundel essays van wetenschappers, schrijvers en kunstenaars over racisme. Tegelijkertijd wordt een analyse (wat is racisme? hoe ontstaat het?) en een stellingname gebracht. Verschillende bijdragen wijzen op de verantwoordelijkheden van politici en mensen uit de culturele sector.

Pedersen P.B., Sartorius N., Marsella A.J., *Mental Health Services. The cross-cultural Context*, Sage Publications, London, 1984, 311 blz.

Een tiental auteurs analyseren en beschrijven hoe culturele componenten meespelen in de geestelijke gezondheid van individuen en groepen.

Extra G. en Vallen T. (ed.), *Ethnic Minorities and Dutch as a second language*, Foris Publications, Dordrecht, 1984, 266 blz.

Hoe Nederlands als tweede taal aangeleerd wordt door niet-Nederlands kinderen, wordt in een twaalfdelig bijdragen behandeld. Evolutie en moeilijkheden van taalverwerving worden nauwkeurig aangebracht.

LEZERS SERVICE

Van gastarbeider tot immigrant:

Marokkanen en Turken in Nederland

Een heel praktisch en feitelijk boek, geschreven voor wie beroepshalve met Marokkaanse en Turkse immigranten te maken heeft of gaat krijgen. Verschillende deskundigen belichten de rechtspositie van deze immigranten en hun situatie op de arbeidsmarkt, in het onderwijs en op andere terreinen. Daarnaast biedt het boek een overzicht van de praktische consequenties van overheidsbeleid en vreemdelingenrecht t.a.v. verblijf en vestiging, huwelijk en gezinshereniging, militaire dienst e.d.

Inhoud

Nederland als immigratieland
Het overheidsbeleid
Positie in het vreemdelingenrecht
Marokkaans familierecht in Nederland
Ontwikkelingen in de arbeidsmarkt
Positie van de eerste generatie mannen
Jonge Turken en Marokkanen: hun positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt
Onderwijs: beleid en praktijk
Jongeren en hun vrije tijd
Maatschappelijke dienstverlening aan buitenlanders
Cultuurverschillen en communicatieproblemen

Auteur Lotty Van Den Berg-Eldering

Bareel-prijs: 1047 F
(normale prijs: 1164 F)
272 pagina's

Cultuurconflict en vooroordeel

Dit boek bevat acht essays die samen een inleiding vormen in de cultuurpsychologie. De auteur vat de cultuur op als een systeem van betekenissen, waardoor waarneming en waarderings worden bepaald. Vanuit verschillen in betekenissen kunnen diepgaande cultuurconflicten ontstaan; een belangrijke rol daarbij speelt het beeld dat men zich in de ene cultuur van de andere vormt, op grond van culturele, psychologische en sociaal-economische factoren. Aan de hand van enkele analyses illustreert de auteur welke culturele, psychologische en sociaal-economische factoren de beeldvorming bepalen.

Inhoud

De betekenis van cultuur (aan de hand van de Heian-periode)
Een explosief misverstand (de "grote muiterij" in India)
De structuur van betekenissen ("cargo-cults")

Hindoe-Moslim-tegenstellingen in India

Onbekend maakt onbemind
De context van etnische beeldvorming
De samenhang tussen etnische en economische kenmerken
De etnische hiërarchie

Auteur L. Hagendoorn

Bareel-prijs: 723 F
(normale prijs: 804 F)
225 pagina's

Cultuurverschillen en communicatie

Een nieuwe druk van dit bekende boek, waarin ten behoeve van hulpverleners wordt uitgelegd welke communicatieproblemen en interpretatiefouten zich kunnen voordoen bij de hulpverlening aan migranten. De auteur geeft inzicht in de normen, waarden en gedragspatronen van allochtonen, maar leert de hulpverlener tegelijkertijd om kritisch te staan tegenover zijn eigen uitgangspunten, methodieken en doelstellingen.

Inhoud

Versil in wereldbeelden en cultuurverschillen
Communicatieproblemen
Hulpverlening
Fase 1: de contactlegging
Fase 2: opbouw van vertrouwen en probleemafasting
Stappen naar aanleiding van de probleemafasting
Interventie bij crisis

Auteur: Andreas Eppink

Bareel-prijs: 867 F
(normale prijs: 964 F)
320 pagina's

Migrantenstudies

Driemaandelijks tijdschrift voor onderzoek naar etnische minderheden en de Nederlandse samenleving

Dit tijdschrift komt tot stand onder verantwoordelijkheid van de Werkgemeenschap Etnische Minderheden en rapporteert de belangrijkste resultaten van recent verricht onderzoek naar verschillende aspecten van de situatie van etnische minderheden in Nederland.

Voor mensen die in het dagelijks werk met etnische minderheden te maken hebben, is het van belang regelmatig kennis te kunnen nemen van onderzoeksresultaten op het gebied van huisvesting, gezondheidszorg, de positie op de arbeidsmarkt, onderwijs e.d. van etnische minderheden. Niet alleen omdat deze eigen visie en beleid kunnen aanvullen en onderbouwen, maar ook omdat soms bestaande beelden en ideeën door objectief onderzoek blijken te worden gelogenstraft.

Migrantenstudies is een efficiënt en betrouwbaar medium om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen op uw eigen werkteerrein. Het verschijnt elke drie maanden.

Jaarabonnement: 1850 F

Indien u wil genieten van de korting, gebruik dan onderstaande bon, onder gesloten omslag terug te sturen naar:

ced.samsom
Louizalaan 485,
1050 Brussel

Naam

Adres

Ik bestel

_____ ex. Van gastarbeider tot immigrant à 1047 F (normale prijs 1164 F)

_____ ex. Cultuurverschillen en communicatie à 867 F (normale prijs 964 F)

_____ ex. Cultuurconflict en vooroordeel à 723 F (normale prijs 804 F)

Noteer mij voor

_____ jaarabonnement(en) op Migrantstudies (1850 F per jaar) en dit tot schriftelijke wederopzegging.

Datum

Handtekening

Prijzen inclusief kosten en BTW. Prijswijzigingen voorbehouden. Betaal eerst na ontvangst van de factuur. Deze boeken zijn ook bij de boekhandel verkrijgbaar.

Achtste festival van de Immigrant

Op 31 mei '86 zal de achtste editie van het Festival van de Immigrant in Antwerpen doorgaan. Ditmaal heeft het gebeuren plaats in de Stadsfeestzaal op de Meir, en niet meer in de Handelsbeurs, waar de vorige jaren steeds moeilijkheden rezen over het vroege sluitingsuur.

Het *Kontaktorgaan Internationnale Solidariteit* dat het festival organiseert, benadrukt in haar platformtekst dat migranten in onze samenleving nog steeds als een soort 'apartheidsburgers' behandeld worden. Het hele gebeuren moet dan ook gezien worden als een streven naar een positief integratiebeleid en naar een gelijke behandeling van vreemdelingen, juridisch en feitelijk, waardoor racistische tendenzen niet langer een kans krijgen.

Het (voorlopig) programma van deze dag ziet er als volgt uit :

- I Campagnoli
- Melike Demirag en Orhan Timir
- Toconao
- Bula Sangoma
- El Adoua
- Belcikal
- Bonga Boys

Voor het inhoudelijk gedeelte zijn er kontakten met Günter Wallraf, Staf Herten (Humo) en Godfrey Motsepe (ANC).

Doorlopend is er een tentoonstelling met foto's, kunstwerken en kunstambachten uit verschillende kulturen. 's Namiddags zijn fanfare De Nieuwe Hoop en de nodige kinderanimatie voorzien. En verder de traditionele stands, uitheemse gerechten en de nodige drank.

Een uitbreiding van het programma behoort steeds tot de mogelijkheden.

Wablieft

Alfabetisering Vlaanderen geeft sinds een half jaar een aktualiteitskrant uit waar-

door mensen met leesmoeilijkheden of een beperkte kennis van het Nederlands het nieuws kunnen volgen. Tevens hopen ze hiermee de interesse voor een aantal maatschappelijke thema's aan te wakkeren.

Wablieft richt zich onder andere ook tot migranten.

Wablieft, Werf 8, 9330 Dendermonde. Een abonnement (15 nummers) kost 300 fr. en kan betaald worden door storting op rekeningnr. 068 - 0863210 - 34.

Comité Santé Immigrés

Comité Santé Immigrés heeft een dienst met didactisch en vormingsmateriaal i.v.m. gezondheidszorg. Hoofdzakelijk franstalig, maar soms ook in verschillende buitenlandse talen vertaald, materiaal kan er ingekeken worden. Audio-visueel materiaal wordt er uitgeleend : diamontages, films, video's in het Turks, Marokkaans arabisch, Berbers, met Nederlandse onderschriften. Wie het materiaal langer dan een week wenst te houden, dient ervoor te betalen.

Comité Santé Immigrés, Rue du Boulet, 9
1000 Brussel. Tel. 02/513.56.99.
Openingsuren : donderdag en vrijdag van 10 tot 16 uur, of op afspraak.

BRT zoekt medewerkers

Het migrantenprogramma 'Babel' zou vanaf januari '87 vervangen worden door een wekelijkse Turkse en Marokkaanse nieuwsrubriek. Voor de redactie van die rubriek zoekt de BRT drie jonge Turkse en drie jonge Marokkaanse migranten van minimum 21 jaar met een goede kennis van het Nederlands en het Marokkaans-Arabisch of Turks (ook schrijftaal). Een passieve kennis van het Frans is vereist.

Sollicitatiebrieven aan: BRT-Babel (kamer 4N 17) Reyerslaan 52, 1040 Brussel. Voor 30 april '86. Haasten dus !